

SUNKÓ ATTILA

DEBRECENI JÁNOS ÉLETPÁLYÁJA

A Gyulafehérvári Káptalan levéltárosának élete, végrendeletének tükrében

„Relinquamus aliquid, quo nos vixisse testemur”
enyedi Pálffy István a Kolozsmonostori Konvent requisitora (1628–1667)

„Hagyjunk magunk után valamit, amivel bizonyíthatjuk, hogy mi is éltünk”, fogalmazta meg hitvallását enyedi Pálffy István, „a XVII. század elejének egyik legismertebb erdélyi kalligráfusa, aki különösen szép kézírásának köszönhető egész karrierjét.”¹ Jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy bemutassa az írástudó, hivatalnok értelmiségi réteg egy másik, jóval kevésbé ismert „átlagos képességű” tagját Debreceni Jánost, rajta keresztül pedig azt, hogy ez a réteg hogyan valósította, valósíthatta meg ezt az elvárást az Erdélyi Fejedelemség sajátos viszonyai között.

Család, származás

Debreceni János családjának több tagját Törös de Debrecen néven említik, Debreceni János végrendeletében pedig, testvéreit Törös Ferencként és Mihályként említi. Törös család számos királyi magyarországi megyében (Borsod, Szabolcs, Szat-

1 Ö maga, köztudottan a levéltár rendezése során lejegyzett jelmondata szellemében is végezte munkáját. Személyére vonatkozóan: A Kolozsmonostori Konvent jegyzőkönyvei I–II. (1289–1556.) Kivonatokban közléseszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. Bp., 1990. (A MOL kiadványai. Forráskiadványok 17.) (a továbbiakban: Kolozsmonostori Konvent jegyzőkönyvei.) I. köt. 145. p. Főbb munkái: Az 1636-ban nyomtatásban megjelent kálvinista énekeskönyv, az Öreg Gradual összegyűjtött anyagának, a kolozsvári ötvöscéh szabályzatának le-másolása. 1640 k.–1648 a nagy levéltárrendezés, utasítás a levéltár rendjéről és kezeléséről. Ki-adva: *Jakó Zsigmond: Instructiuni arhivistice ale oficilor din Transilvania 1575–1841. Problema Reorganizarii arhivelor Vechi Din Transilvania.* In: *Revista Arhivelor*, 35. (1958) I. 34–81. 57–58. p. Pálfiról és a rendezésről részletesen: Kolozsmonostori Konvent jegyzőkönyvei. I. köt. 145–147. p.

már, Ugocsa), és Erdélyben is felbukkan, bár azonosságuk nem bizonyított.² Leginkább, a valóban Debrecenben élő, ugyanakkor nem igazolt (dubiosus) nemesek közt említett Törös családot — amelynek Mihály nevű tagja a XVI. század végén felső járási szenátorként és borbíróként is ismert —, tarthatjuk az Erdélybe került ág felmenőinek.³ Nyilvánvaló, hogy a család legkiemelkedőbb rangú tagját, Jánost származási helyéről nevezték Debreceninek, káptalani feladatai miatt pedig a „Barát” jelzőt is neve elé illesztették. Az általa vezetett jegyzőkönyvön is ez a név szerepel: „Joannis Baráth Debreczeni”. Az 1608-ban nyert címereslevél már nemesnek tudja a családot.⁴ A közölt végrendeletből megtudhatjuk, hogy Debreceni János első felesége Éradonyi Erzsébet volt. Sógorát, Éradonyi Lászlót — akinek korábban gyámja volt,⁵ Debreceni közbenjárására, szervitoraként nemesítik.⁶ Első házasságból származó, fiatalon elhunyt leányáról, Erzsikéről, valamint második feleségéről, Tasnádi Erzsébetről szintén csak a végrendeletből értesülhetünk.⁷ Debreceni Jánosnak a második házasságból Zsigmond és Zsófia nevű gyermekei is

2 *Nagy Iván*: Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. I–XIII. Pest, 1857–1868. (A továbbiakban: *Nagy Iván*.) 321–322. p.

3 Nemes családok Debreczenben. Összcállította: Herpay Gábor. Debrecen, 1925. 93. p. 1590. Törös Mihály felső járási szenátor. Debreceni jegyzőkönyvek 1590–1591. 55. 208/2. 1592. felső járási szenátor, borbíró. Debreceni jegyzőkönyvek 1591–1592. 78. 335/2. 59. 304/1. Az adózók névsorában 1599-ben és 1601-ben is szerepel, 1599-ben szenátorként. *Szendrey István*: Debrecen, a mezőváros. In: Debrecen története 1693-ig. 1. köt. Szerk.: Szendrey István. Debrecen, 1984. 131–311. 293. p.

4 1608. február 2. Gyulafehérvár. Magyar Országos Levéltár (= MOL), F 2 Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Protocolla. (= F 2 Prot.) Deus ad auxilium 350–352. MOL Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára F I Libri Regii. LR IV.242.

5 1609. október 25. Éradonyi Péter és Hunyady Borbála László nevű árvájának gyámja Debreceni János. F 2 Prot. Magnificat. 116. 1615. október 21. Gyulafehérvár. Éradonyi Erzsébet, néhai kegyelmes Éradonyi Deák Péter [generosus Petrus Literatus Eradony] Hunyadi Barbarától való leánya. MOL Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Cista Comitatum. (= F 4.) Comit. Albensis Cista 4 Fasc. 2. No 19. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 94–98. p.

6 1612. november 26. Báthory Gábor fejedelm Literatus, másként Éradonyi Lászlót, Debreceni János szervitorát és mindkétnemű örökösait megnemesíti, címert azonban nem ad. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 106–107. p.

7 Feleségének édesapja, Tasnádi Veres (Ruber) Mihály, 1587–1591-ig Wittembergben tanult, majd kolozskalotai esperes (1600), azután lelkész volt Nagyenyedon. 1605. március 7-től az Erdélyi Kálvinista Egyházkerület szuperintendense (püspöke) és magyarigeni lelkész volt. 1618. szeptember 24-én halt meg. *Zoványi Jenő*: Protestáns Lexikon. I–IV. köt. Bp., é.n. (A továbbiakban: *Zoványi*, *Protestáns Lexikon*.) IV. köt. 1586. p.

voltak, róluk, csakúgy mint két testvéréről, Törös Ferencről és Mihályról nem tudunk pontosabban.⁸

A pálya kezdete: a nagyobb kancellária írnoka

Debreceni János pályaképe a vizsgált korszak és terület általános forrásadottságait tekintve viszonylag pontosan megrajzolható. Végrendelete tanúsága szerint gyermek-és ifjúkorában a „tisztesseges tudományokra” szülei iskoláztatták, ezután helyezkedhetett el az Erdélyi Fejedelemség legfontosabb központi kormányhatóságánál, a Fejedelmi Kancelláriánál. Természetesen a hivatali ranglétra legalsó fokán kezdte meg működését, amikor a nagyobb kancellária írnoka (scriba et juratus notarius cancellariae maioris), vagyis a korszak magyar kifejezésével deák vagy kancellárta deák lett, a békeidőben működő 15–20 fő egyike.⁹

Az itt 1607–1612-ig eltöltött időszak általánosnak mondható, hiszen csupán néhány olyan írnokot ismerünk a fejedelemség korából, aki teljes hivatali szolgálati idejét, azaz 15 évnél többet, itt tölt. Általános követelményként fogalmazódott meg ugyanis az az igény, hogy akik magasabb beosztásban, akár magán a kancellárián belül, akár a kinstárnál, a diplomácia területén, vagy a szempontunkból igazán fontos hiteleshelyi levéltárak valamelyikének requisitoraként képzelték el jövőjüket, hogy legalább 5–6 éves kancelláriai írnoki szolgálattal rendelkezzenek.¹⁰

8 Valószínűleg a család tagja a XVII. sz. elején élt Törös András, aki Basta elől Karáncsbesre menekült. *Nagy Iván* 11. köt. 321–322. p.

9 A Kancellária az igazságszolgáltatást részben külön személyzettel végző kisebb, és az összes többi ügykörben illetékes nagyobb kancelláriára osztható. *Trócsányi Zsolt*: Erdély központi kormánya 1540–1690. Bp., 1980. (Magyar Országos Levéltár kiadványai. III. Hatóság és hivataltörténet. 6.) (A továbbiakban: *Trócsányi*, Erdély központi kormánya.) 181–189. p.

10 Uo. 200–201. p. A kancelláriai gyakorlat az általam ismert hiteleshelyi levéltárosok majd mindegyikének esetében igazolható. Néhány példa a Gyulafehérvári Káptalan állományából: Barkai Ambrus 1606–1617 között a nagyobb kancellária írnoka, 1620–1633 requisitor. Bárdi István 1631–1638 között a nagyobb kancellária írnoka, majd 1647–1666 között requisitor. Csicsói György 1670–1678 között a nagyobb kancellária írnoka, 1680–1696. requisitor. Mindhárom utalás: Uo. 189. p. MOL F 3 Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Centuriae (= F 3) 1696. K 77. Diósi Gáspár 1656–1659 között a nagyobb kancellária írnoka. MOL F 12 Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Lybus. (= F 12) 1673–1679. requisitor. MOL F 12 XIV/3. tétel. Káptalani levéltárat illető iratok. (= MOL F 12 XIV/3.) Illyci László 1670–? a nagyobb kancellária írnoka. 1690 után requisitor. *Trócsányi*, Erdély központi kormánya. 192. p. Siklósi Mihály 1631–1638. a nagyobb kancellária írno-

A kancellária írnokai vagy egyáltalán nem tartoztak a birtokos nemességhez, vagy legfeljebb annak legalsó részéhez. Jóllehet, részletes vizsgálat ezirányban még nem történt, a családnevekből kiindulva feltűnő a székelyek magas aránya a megyékkel és a Partiummal szemben, mutatván a szabad és a kisebb birtokú nemes székelemek hivatali pályára áramlását, akik rokonok lévén, egymást „hozzák be a hivatalba”. Emellett, mint Debreceni esete is jól mutatja, a Magyarországról az Erdélyi Fejedelemségbe települtek közül is sokan vállaltak, illetve kényszerültek hivatali pályára a felemelkedésnek legalább a lehetőségét kínáló központi kormányzatnál.¹¹

A Gyulafehérvári Káptalan requisitora

Valószínűleg közvetlenül a nagyobb kancelláriáról került a Gyulafehérvári Káptalan¹² állományába, requisitorként, bár az első adat, amely ebben az új hivatalában

ka. 1638–1645 requisitor. Uo.: 194. p. MOL F 3 T 39. A kutatás jelenlegi állása szerint kivétel például sárdi Gyarmati István, aki 1668 és 1680 között a Gyulafehérvári Káptalan requisitora volt. MOL F12 XIV./3.; MOL F 3 E 46.

11 *Trócsányi*, Erdély központi kormányszata. 201–202., 204. p. Ilyen áttelepült család sarja Balásfi János, 1577–1588 a nagyobb kancellária írnoka, 1588–1596 a Gyulafehérvári Káptalan Levéltárának requisitora, 1598–? fejedelmi titkár. Uo. 185., 187. p., *Liber Regius I. Sigismundi Báthory*. 25. fol., MOL F 15 Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára. *Protocola, Libri Regii et Styliaria*. (= F 15) 11. köt. *Liber Ruber. Liber Regius Batorianus* 1591. 236r–237r. MOL F 3 A No. 74. Balásfi János, 1596. október 3-án keletkezett végrendelete szerint, Zala megyei nemesi irástudó családból származott. Apja, László, nagyapja Balázs dcák, azaz Dancs (Danča) Balázs Zalapatakáról, aki „származott vala ide Erdélyben, ifjú korában, oda való nemes ember gyermeke volt, az szerzette volt [Kolozsvárot] az házat.” MOL F 3 I. 68. (Zala) Pataka a XVI. század elején egyetlen nemesek által lakott, a Pataki és Dancs családok által birtokolt, a Zala és a Zalapataki patak torkolatánál, Zalalövő és Budafa között fekvő település, ma Zalalövő részeként ismert. *Bilkei Irén*: Zalalövő története 1490–1566. In: Zalalövő története. Az ókortól napjainkig. Szerk.: Molnár András. Zalalövő, 1998. 83–104. p. itt 88. p. MOL LR IV. 242.

12 Mivel az Erdélyi Fejedelemségben tulajdonképpen „állami levéltárként” működő Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent requisitoraival a későbbiekben külön kívánok foglalkozni, valamint a téma számos vonatkozásában meglehetősen jól feldolgozott, jelen tanulmányban csak akkor és annyiban térek ki a kérdéskörre, amikor és amennyiben ezt Debreceni János életpályájának bemutatása megkívánja. Vö.: *Jakó*, *Instructiuni arhivistiche*. 34–81. p.; Kolozsmonostori Konvent jegyzőkönyvei; *Papp László*: A hiteles helyek története és működése az újkorban. Bp., 1936. (Palestra Calasanciana 14.) (A továbbiakban: *Papp*, Hiteleshelyek.)

említi 1614 novemberéből való.¹³ Új munkahelye egy sajátos helyzetű és jogállású intézmény volt, hiszen a XVI. század első felében a gyulafehérvári, kolozsmonostori, váradi hiteleshelyek fejlődése még együtt haladt a magyarországi gyakorlattal, de az 1556-ban országgyűlési végzés által elrendelt szekularizáció, az erdélyi püspökség jövedelmeinek fejedelmi, azaz állami kézbe vétele e téren is döntő változást hozott. A Kolozsmonostori Konvent és a Gyulafehérvári Káptalan korábbi nevét és hiteleshelyi feladatait ugyan megőrizte, de az egyházi helyett világi személyzettel. Az 1557. évi tordai országgyűlés mindkét helyre 4–4 „kiváló nemes embert” rendelt a levéltárak őrzésére és működtetésére. Ők azok, a valójában csak 1575-től működő requisitorok, levélkeresők, a korszakban az intézménnyel együtt „káptalan”-nak is nevezett levéltárosok, akik latin elnevezésüket legjellemzőbb feladatukról, az iratoknak a hiteleshelyi levéltárból, általában fejedelmi levélke-restető parancs (mandatum requisitorium) alapján végzett kikereséséről kapták.¹⁴ Kinevezésükről és javadalmazásukról is a fejedelemnek kellett gondoskodnia. Éves jövedelmük a Báthory Kristóf idejétől Brandenburgi Katalin uralkodásáig (1576–1630) terjedő időszakban 50 forint „alapfizetésből”, az elvégzett munkák után járó díjból, egy-egy járásban kijelölt dézsmából, évente megállapított természetbeni juttatásokból, meghatározott mennyiségű búza (20 nagyobb köből), bor (2 hordó), élőállat (két, vágásra alkalmas disznó), állt. A gyulafehérvári udvarbírótól kiutalt élelmiszerek átvételét a requisitorok írásban igazolták.¹⁵ Ehhez járultak

13 1614. november. 6. Debreceni János „collega noster” tiltakozott, hogy vitézlő Besseney Menyhárt 32 forint tartozását nem adta meg neki. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni. 28. Vitézlő Sárdi Besseney Menyhárt deák ügyvédként működik Gyulafehérváron (1603–1616), 1613-ban egy protokollumot ajándékoz városának. Gyulafehérvár város jegyzőkönyvei. Gyulafehérvár városkönyve. 1588–1674. Gyulafehérvár város törvénykezési jegyzőkönyvei. 1603–1616. Bev., jegyz. Kovács András. Kolozsvár, 1998. (Erdélyi Történelmi Adatok VI. 2.) (A továbbiakban: Gyulafehérvári jk.) 13., 45., 325. p.

14 EOE II 65. 81. p., Papp, Hiteleshelyek 56–57. p.

15 A requisitorok javadalmazása a Báthory Kristóf idejétől Brandenburgi Katalin uralkodásáig (1576–1630) terjedő időszakban. Salarium Annuum. Kültzet: Tabella solutionis annualis trium requisitorum Capituli Albensis per dominos regnicolas approbata ac a diversis principibus confirmata. Eredeti jelzete: Cista Capituli Albensis fasc. 7. No. 40. Ma MOL F 12 XIV/3. 1666. december Gyulafehérvár. Böszörményi István gyulafehérvári requisitor nyugtája a szerződésében rögzített éves búzajárandóság átvételéről nemes és vitézlő Farkas Péter gyulafehérvári frumentáriustól. MOL F 12 XIV/3. 1668. január 27. Gyulafehérvár. Gyarmati István nyugtája a neki, mint requisitornak nemzeti Vas Mihály fehérvári főudvarbíró által kiutalt járandóságáról. MOL F 12 XIV/3. 1673. június 25. Gyulafehérvár. Dióssi Gáspár gyulafehérvári requisitor nyugtája a neki nemzeti Bonyhai János fehérvári tisztartó által kiutalt járandóságáról. 1673. december 28. Gyulafehérvár Gyarmati István nyugtája a neki, mint requisitornak nemzeti Bonyhai János fehérvári tisztartó által kiutalt járandóságáról. MOL F 12 XIV/3.

még a különféle fejedelmi (főként birtok) adományok. Munkájuk két fő részből állt: a belső hiteleshelyi feladatokból, (oklevelek kikeresése, visszahelyezése, hiteles másolatok készítése, pecsételés, eskük, bevallások felvétele, a hiteleshelyi jegyzőkönyvek vezetése, őrzése, a fejedelmi kancellárián készült hiteles másolati kötetek, a Királyi Könyvek őrzése), míg a külső hiteleshelyi tevékenységet az adott helyszínen végzett birtokbaiktatások, becslük, idézések jelentették. Működésüket az 1575-ben készült és több, 1650. körül, valószínűleg Gyulafehérváron készült másolatban fennmaradt, részben annotált, a Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent számára egyaránt érvényes szabályzat és eskü határozta meg.¹⁶ Az annotációk és néhány más forrás, köztük még országgyűlési végzés is tanúbizonysága szerint a hiteleshelyek működése korántsem volt zökkenőmentes. Ennek elsősorban a mostoha körülmények voltak az okai, mivel a requisitorok rendszeretlenül befolyó járandóságukat a díjak, illetve önkényes többszörösére emelésével igyekeztek kiegészíteni,¹⁷ és az igen szigorú szabályzat jó néhány lényeges, a pecsételésre, a hiteles másolatok készítésére vonatkozó utasítását, az elégtelen feltételek, létszámhiány, az épület rossz állapota szülte kényszerből, igen szabadon kezelték.¹⁸ Mindezek ellenére a három egyaránt jelentős „állami” hiteleshely kö-

16 A Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent requisitorainak esküje és az 1650. június 1-jén átirat és annotált 1575. évi utasítása: *Juramentum capituli et conventus requisitoris*. MOL F 12 XIV/3. Kiadva másik, annotálatlan példányról: *Jakó*, *Instructiuni arhivisticce*. 56. p. A Conventről és Káptalanról való instructio I–XXI. pontban. Magyar nyelvű. Három példányban. Az egyik: *Ex veteri et obsoleto exemplari transumptum per Franciscum Taraczközy anno 1650. die 1. junii*. MOL F 12 XIV/3. Kiadva: másik, néhány ponton a főszövegben is eltérő, annotálatlan példányról *Jakó*, *Instructiuni arhivisticce*. 54–56. p.

17 1607. június 10–24. Kolozsvári országgyűlés. 30. tc. „Az váradi és fejrővári káptalanokat s az monostori conventet nagyságod megéppítettvén, fizetésök járjon meg az régi szokás szerént, hogy tisztekbén járhasanak fogyatkozás nélkül; de ők is az levelek taxája [díja] és executiók [végrehajtások] felől tartsák az régi szokáshoz magokat, mert vadnak ellenök való panaszokodások, hogy ha valami executióra kiviszik, mind az executiótúl, mind az relatoriátul [jelentéstől] fl 12 [12 forintot] kívánnak, másik nhezen, három vagy négy forintban megsarczoltatván az nemes embert, adják ki az relatoriát, nem tartván magokat az régi af-félékről való limitatiókhöz [díjszabásokhoz]. Végzettük azért, hogy sub amissione officiorum [hivatalvesztés terhe mellett] tartsák az elébbi articulusokhoz magokat és limitatióhoz, azt ne transscendálják [hágják át]. EOE III. 504. p.

18 I. A Gyulafehérvári Káptalanban a requisitoroknak a leveleket *Bánfy Pál* uram és *Horváth Kozma* uram, udvarbíró adják kezekbe. *Ha a jó instructio nem observallatik* [a jó szabályzatot nem tartják be], *mind hogy eddig is sok esztendőök alatt emlékezet sem volt felőle csak epítaphiumot* [Epitaphium: sírfelirat, sírvers] *írjunk az conservatoriumnak* [conservatorium: őrzőhely, levéltár]. II. Hogy a requisitorok a leveleket transsumalván (átírván), minden esztendőbeli és vármegyebeli leveleket külön–külön valamennyiek, beírják: annak táblát csinálja-

zül, márcsak földrajzi fekvésénél fogva is a kolozsmonostori és főként a gyulafehérvári bírt igen nagy tekintéllyel. Utóbbi tekintélyét a fejedelmi székhelyen való működés és a Király Könyvek őrzése is emelte.¹⁹

Külön kiemelendő, hogy a requisitorok a fejedelmek parancsára és számára gyakran kerestek ki rendkívül bizalmas, például a fej- és jószágvesztésre ítélteteket és ítélandókat, a fiscus pereket, külügyeket érintő iratokat, és így akarva–akaratlanul váltak fontos titkok tudóivá.²⁰ Erről tanúskodnak az adatokban bővelkedő, az egyszerű iratkerestető parancssal szemben támasztott követelményeken jóval túlmenő fejedelmi mandátumok is.²¹ A requisitorok iránti komoly szakmai elvárások,

nak, hogy mikor leveleket kerestetnek velük, megtalálhassák. De azért a leveleket se vesztítsék el. Együtt legyenek mind fejenként, amikor conferálják az originálokkal a transumptumokat [az átiratokat összevetik az eredetivel]. *Ha minden hasznos leveleket must ujonnan Protocolumba [jegyzőkönyvbe] írnak, kétszáz tudós embert alkalmas ideig megtartana e munka: annyira nagy romlás és pusztaság vagyon a Sacristiában [sckrestyében] az leveleknek gondviseletlensége miatt.* VIII. A pccsétcléskor mindnyájan együtt legyenek. *Mostan Bárdi akar egyedül pccsételni, mintha a többi collegáknak semmi tisztiük a pccséhez nem volna.* MOL F 12 XIV./3. A Konventről és Káptalanról való instructio. A Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent requisitorainak 1650. június 1. körül átirat és annotált 1575. évi utasítása. Az említett személyek:

Mogyorói Bánfi Pál: 1558. A magyar natióból választott adószámvevők egyike. 1568–1575. főudvarmester, 1575. tanácsúr. *Trócsányi,* Erdély központi kormányzata. 24, 100., 315, 391. p. *Raduchi* másképp *miketinchi Petrichevich Horvát Kozma:* Vécsvár, majd Fogaras prefektusa, 1573–1588. Fogaras vára főkapitánya, Zaránd főispánja, Gyulafehérvár provisor, 1588. tanácsos. Meghalt: 1590. április. 28. Felesége: Dersy Petky Bora. A Mogyorovich nemzetségbeli Petrichevich család története és oklevéltára. Kiadja báró Petrichevich Horváth Emil. A Petrichevich család általános története. Első rész I. kötet 1069–1526. Írta báró Petrichevich Horváth Emil. Bp., 1934. A Petrichevich család történetének regesztái. Első rész II. kötet. 1069–1942. Írta báró Petrichevich Horváth Emil. Pécs, 1942. I. 327. p. 2. 331. p.; *Trócsányi,* Erdély központi kormányzata 32. p.

19 A hagyományos hiteleshelyi levéltáraktól eltérően ide helyezték a vámszabályokat, adóösszeírásokat, országgyűlési végzéseket, követutasításokat is. *Papp,* Hiteleshelyek. 62. p.

20 Nehéz eldönteni mennyiben egyedülálló eset, amikor Balásfy János requisitor a fejedelem, Báthory Zsigmond parancsára Király Albert, az udvari lovasság kapitánya vezetésével Kerekes Balázs, a fejedelem udvari familiárisa által a moldvai Kármáni aga ellen elkövetett hatalmaskodás ügyében 1592. január 24-én Gyulafehérváron összeült sajátos bíróság működésében vesz részt. MOL F 12 XIV./3. Kiadása: *Sunkó Attila:* A curia militaris működésének nyomai a kora újkori Magyarországon és az Erdélyi Fejedelemségben. In: Levéltári Közlemények (= LK) 71. (2001) 3–64. p. itt 55–56. p. A bíróságra 27– 43. p.

21 1647. ? 26. Beszterce. II. Rákóci György erdélyi fejedelem és Kénossi Ferenc jogügyigazgató (causarum nostrarum fiscalium director) kéri a Kolozs, Torda, Doboka vármegyékben fekvő fejedelmi javakra vonatkozó iratokat. MOL Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára. Mandata Requisitoria F 28. Itt szeretném

a történeti forrásokban rendkívül gazdag levéltárakban való bújárkodás kevesek számára adott lehetősége, és a fejedelemhez fűződő sajátos viszony magyarázhatja, hogy az erdélyi történetírás olyan kiemelkedő művelői, mint Bojti Veres Gáspár, Szamosközy István és Szalárdi János is, életpályájuk egy szakaszában, valamelyik hiteleshely levéltárosaként működtek.²²

Itt végezte tehát munkáját csaknem egy évtizeden át 1614 októberétől–1623. augusztus 24. és 1624. március 26. közt bekövetkezett haláláig²³ Debreceni János. Működésének legfontosabb, legkézzelfoghatóbb bizonyítéka és emléke az általa vezetett, összeállított és ezért a hagyományhoz híven az ő nevét is viselő jegyzőkönyv.²⁴ Ezen kívül természetesen az említett külső, a káptalanon kívül végzett feladatokból, becsü, iktatás, vallomás felvétel, is kivette részét.²⁵

megköszönni Bakács Bernadettenek, hogy e kevésbé kutatott forráscsoportra, és a témát illető jónéhány saját felfedezéséért figyelemmel felhívta, és a tanulmány elkészítésében nélkülözhetetlen segítséget nyújtott.

- 22 Bojti Veres Gáspár 1623–1640? között a Gyulaféhérvári Káptalan requisitora fejedelmi udvari történetíró és lclkész (concionátor). *Bartoniék Emma: Fejezetek a XVI–XVII. századi magyarországi történetírás történetéből.* S. a. r. Ritoók Zsigmondné. Bev. Klaniczay Tibor. Bp., 1975. (A továbbiakban: *Bartoniék*, A történetírás története.) 327. p. Szamosközy István 1593 után a Gyulaféhérvári Káptalan requisitora. Uo. 277. p. Szalárdi János 1633–1638 között a nagyobb kancellária írnoka. *Szakály Ferenc: Szalárdi János és Siralmas magyar krónikája.* (A továbbiakban: *Szakály*, Szalárdi krónikája.) In: Szalárdi János Siralmas magyar krónikája. S. a. r., a bev. tanulmányt és a jegyz. írta Szakály Ferenc. Bp., 1980. Bibliotheca Historica. 21. p. *Trócsányi*, Erdély központi kormányzata. 189. 195. p. 1638., 1657?–1660 között a váradi káptalan requisitora. *Bartoniék*, A történetírás története. 448. p. *Trócsányi*, Erdély központi kormányzata. 201. p. Kolozsmonostori requisitor. *Szakály*, Szalárdi krónikája 30. p. 1664–1666 között pedig gyulaféhérvári requisitor. *Bartoniék*, A történetírás története 448. p. *Trócsányi*, Erdély központi kormányzata 195. p.
- 23 A Gyulaféhérvári Káptalan requisitora 1615–1623. *Trócsányi*, Erdély központi kormányzata. 189. p. Halálának időpontjára lásd a végrendeletet befoglaló irat bevezető szakaszát.
- 24 Prothocollum Joannis Baráth Debreceni. Első bejegyzés: 1614. október 6. Utolsó bejegyzés: 1622. október 10. Terjedelme: 492 lap. A Gyulaféhérvári Káptalani Levéltárak címjegyzéke. Készítette Beck Antal. Bp., 1884. (A továbbiakban: *Beke*, 1884.) 9. p. Ugyanígy a már említett Balásfy János. Prothocollum Johannis Balásffy. Az első bejegyzés 1580. március. 20. Az utolsó: 1591. augusztus. MOL F 2 13. köt. 1786-ban készült másolata a 14. raktári számú kötet.
- 25 1617. november 10. vitélző Felvinczy Márton deák, Gyulaféhérvár aludvarbírája és felesége Gáltói Erzsébet kérésére, Debreceni János, egyik káptalan, Taraczközy Péter (A Gyulaféhérvári Káptalan requisitora 1619. 1620. MOL F 2 Prot. Joannis Debreceni 300. MOL F 3 I. 2.) Sisko János, vásárhelyi Szabó György nemesek, felbecsülik a házukat. MOL F 2 Prot. Joannis Debreceni 262–263. 1620. május 28. Brenhidai Huszár István főlovászmester (agazonum magister supremus) beiktatása a Küküllő megyei Hosszúaszó, (Küküllővármegye, Aszú, Langenthal, ma Valea Lunga Alba j.) Hosszúpatak (Krentzindorf, Prentzindorf, Teunum ma: Tauni Alba j.) Tótfalu, Csüddötelke, (Küküllő vármegye, ma Cuștelnic Mureș j. Románia) bir-

Megbecsültsége, vagyoni helyzete

A hosszú hivatali pálya megbecsültsége Debreceni esetében jól igazolható. Mind szerzett, mind fejedelmi adományként kapott birtokairól, legalábbis azok nagyobb részéről, van tudásunk. A nagyobb kancellária írkokaként 1609. október 23-án Báthory Gábor fejedelemtől nyert adomány, a Borbándon lévő házhely, indoklása folytán emelkedik ki, hiszen azt mindenekelőtt Lónyay Kendy István belső tanácsos és kancellár (*intimus consiliarius et cancellarius*) javaslatára a jelenlegi és korábbi fejedelmek alatt a különböző oklevelek (össze) írásában állhatatosan és hűségesen tanúsított és tanúsítandó szorgalmáért kapta.²⁶ Úgy hiszem, a formula mögött ezúttal, és ezt a felterjesztő — Lónyay Kendy István belső tanácsos és kancellár — személye is valószínűsíti, ténylegesen a hivatali szolgálat színvonalas ellátása áll. Más szempontból jelentősek további adományai, az 1611-ben többekkel, köztük Bölönyi Gáspár és Szigeti István udvari familiárisokkal együtt Szalatna, Petrozsény területén és környékén lévő malmokat és aranybányákat például nem sorolhatjuk a szokványos jutalmak közé.²⁷ Kancelláriai működése vége felé, 1612-ben Gyulafe-

tokába. Királyi ember: mikeszászi Radák István, a hiteleshely embere nemes Debreceni János „frater socius seu collega noster”. MOL F 3 G 64. 1621. augusztus 18. Fazakas Ferenc dévai jobbágy vallomását veszi fel Debreceni János requisitor. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 395.

26 1609. október 23. Báthory Gábor fejedelem, mindenekelőtt Lónyay Kendy István belső tanácsos és kancellár javaslatára, Debreceni Jánosnak, a nagyobb kancellária írkokának, aki a jelenlegi és korábbi fejedelmek alatt a különböző oklevelek (össze)írásában állhatatosan és hűségesen szorgalmat tanúsított, és a jövőben is tanúsítandó lesz, („*quae ipse antea principibus regni huius Transylvaniae predecessores nimirum nostris et nobis etiam ac dicto regno nostro Transylvaniae ex eo toto tempore quo Dei benignitate ad hunc principatus nostri gradum electi sumus in dicta Cancellaria Transylvanica scribas et notarii functus officio in conscribentibus diversis litteris aliisque fidei et industriae suae commissis negotiis fideliter et constanter exhibuit ac in futurum exhibiturus et impensurus est*”) a Borbándon (Weindorf, Barabánc, ma Barabant Alba j. Románia.) nemes priedi Szakmáry Pál és vitézlő borbándi Almásy Gáspár szomszédságában a néhai providus Kocsis Tamás halálával és magszakadásával a fejedelemre háramlott házhelyet adományozza. MOL F 3 K 58.

27 1611. február 12. Tergovistye. Báthory Gábor a Kendy Péter és Stephan Vasília fő- és jószágvesztése által rá háramlott javakat, nemesi telkeket, házakat Szalatnán (Auraria minor, Auropolis, Goldenmarkt, Kleinschlatten, Zalákná. Ma Zlatna Alba j. Románia), ugyanazon mezőváros és Petrosan (Livádszel, Petresan, Petrozsény, ma Petroșani Hunedoara j. Románia) birtok folyóin és területén lévő malmokkal, és ugyanott aranybányákkal, Fehér megyében, amelyeket szalatnai Kendy Péter bírt, továbbá Buczin birtokon lévő nemesi házakat és aranybányákat, amelyeket Stephan Vasília bírt, továbbá minden vagyonukat vitézlő Bölönyi Gáspár, vitézlő Szigeti István udvari familiárisoknak (*aulae nostrae familiaribus*) és a nagyobb kancellár

herváron, a Kis-Szász utcában kapott háza sem lehetett független addigi hivatali munkájától. Figyelembe véve, hogy több kancelláriai deák, illetve requisitor is rendelkezett ugyanitt ingatlannal, joggal érezzük e mögött a fejedelem tudatos, a hű és fontos szolgálatot teljesítők helyben való letelepítését célzó törekvését.²⁸ Meg kell jegyezni azt is, hogy requisitorként már 1614-ben dézsma illeti meg,²⁹ de közvetett módon szintén a requisitorság anyagi megbecsültségére utalnak a vásá-

lária írnokainak és hites jegyzőinek és Debreceni Jánosnak, ugyanazon kancellária írnokának és jegyzőjének és mindkét nemű örököseiknek adományozza. MOL F 3 F 4.

- 28 1614. május 21. Debreceni Jánost, a Gyulaféhváron, a Kis Szász utcában, nemzeti vitkai Kákonyi István és Szabó Ferenc szomszédságában lévő Brassai Ház-ból, amelyet adománnyal márt két esztendője birt és újjáépítésére is jelentős összeget költött, Bessenycy Menyhárt deák „fegyveres kézzel cxturbálta” [kiverte, kiűzte]. Peren kívüli egyezséget kötnek, eszorit Bessenycy az év Szt. Margit asszony napjára [július 13.] 32 forintot fizet, a Szentimrén lévő pusztá telkét Debreceninek adja, őt minden ügyében szolgálni fogja, ennek fejében az elfoglalt házat örökre kapja, örököseivel. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 52–54. Az említett „Brassai Ház” Brassó város háza, a várfalon belül, a Zsidó utcában.(?). *Imece F. Jákó*, A régi Fejérvár fekvése és részci. In: Az Alsó Fehér vármegyei Történeti Régészeti és Természettudományi Egylet évkönyvi 14. (1911) 19–33. p. (A továbbiakban: *Imece F. Jákó*, A régi Fejérvár.) itt 22. p. Más requisitorok: 1614. január 18. Szecben. Bethlen Gábor fejedelem az előtte megjelent vitéz Barkay Ambrus deák, a nagyobb kancellária írnoka kérésére védelme alá veszi a kérelmező Borbándon lévő birtokrészét, valamint nemesi házat Gyulaféhváron, a falakon belül, az Olasz utcában, egyik oldalról nemes Szabó György háza, másíkról néhai povidus Kőmives Jakab pusztá telke szomszédságában, ha azok birtoklásában bárki, mindekelőtt vitéz algyógyi Kun István, akadályozni, zavarni, zaklatni [impedire, turbare, molestare] akarná. MOL F 4 Comit. Albensis Fasc. 2. No. 32. 1630. május 20. Gyulaféhvár. Brandenburgi Katalin fejedelemasszony az előtte megjelent tudós Taraczközy Ferenc, a debreceni iskola rektora [doctus et eruditus rector scholae Debreceniensis] kérésére átírja gyulaféhvári Zákányi István, 1619-ben és 1620-ban vitéz Taraczközy Péter, a Gyulaféhvári Káptalan requisitora részére a városfalakon belül, a Kis Szász utcában lévő házhely és saját nemesi házhely (szomszédosok: gyulaféhvári Chéchi András, a fejedelem udvari familiárisa, valamint maga Zákányi István) tárgyában tett bevallását. MOL F 3 D 45. Ugyanígy azonos vagy szomszédos utcákban voltak az udvari kék gyalogok, és az udvari familiárisok házai. *Imece F. Jákó*, A régi Fejérvár 19–33. p., B. Szabó János-Somogyi Győző: *Az erdélyi fejedelemség hadserege*. Bp., 1996. 43. p., XX./5. ábra.; *Sunkó Attila*: *Az Erdélyi Fejedelemség udvari hadai a XVI. században*. In: LK 69. (1998) 99–131. p. itt 121. p.
- 29 1614. vitéz Debreceni János tiltakozott, hogy Szerdahely (Mercurium, Reissmarkt, Mnyerkur, Szász székben. Ma Micureuca Sibiului Sibiu j. Románia.) dézsmáját, amelyet Báthory Gábortól élethosszig kapott, Cegedi Mihály is megkapta. MOL F 2 Prot. Magnificat 111. 1614. december. 2. Bethlen Gábor megerősíti az 1611. február 4-én, Tergovistében Báthory Gábor által Szászcsbes város és szék tizedéből Debreceni János számára megállapított évi 1 hordó bor, 10 köből búza járandóságot. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 155–157.

rott ingatlanok. Ezek közül, jelentőségét és bizonyára értékét tekintve is, a gyulaféhváriak állnak az élen, ráadásul Wesselényi Pál Olasz utcai lepusztult közházát Debreceni még 1615-ben, levéltári pályája elején vásárolta.³⁰

A végrendeletében említett többi birtok Borbánd, Sospatak, Szentimre, Tövis megszerzése még a kancellárián eltöltött időszakban történt, bővítésük, a velük kapcsolatos perek, intézkedések azonban folyamatosan húzódtak az életpálya kései szakaszában, sőt Debreceni halála után is. Ügyeinek intézését az alapos jogi ismereteken kívül a fejedelmi figyelem is megkönnyíthette, Bethlen Gábor fejedelem egy ízben, egy Szentimrével kapcsolatos tiltakozás kapcsán saját kezűleg jegezte rá az iratra, „törvény szerint igazítsák el”.³¹ Fokozódó gazdasági erejét jelzi,

30 1609. március 31. Providus Bihari Össy Lukács Gyulaféhvárrótt a falakon kívül, egyrésztől néhai providus Bácsi János, másrésztől néhai providus Décesy Gergely háza szomszédságában lévő öt jobbágytelkét és rétjét, amelyek a magtalanul elhalt nemes Bihari Jánosról háramlottak reá, cladja vitézlő Debreceni Jánosnak, a nagyobb kancellária írnokának. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium 237–238. 1610. október 13. nemes tordai Makay János, a néhai circumspectus Ötvös János, tordai polgár, nemes Hunyadi Barbarától származó fia, Gyulaféhváron, a falakon belül, az Olasz utcában, egyfelől hadadi Wesselényi Pál, a fejedelem udvari familiárisa, másfelől néhai vitézlő Karkay Márton árvának háza mellett lévő telkét cladta Debreceni Jánosnak és feleségének, Éradonyi Erzsébetnek. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium 325., 338. 1615. május 21. Nagyságos hadadi Wesselényi Pál, Szolnok vármegye ispánja, Gyulaféhvárrótt, az Olasz másként Szecbeni utcában, egyfelől Debreceni János, másfelől Szijgyártó alias Kassay János szomszédságában lévő elpusztult közházát [domum suam desolatam lapideam] 30 magyar forintért örökjogon cladta Debreceni Jánosnak és mindkétnemű örökösének. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 70–71.

31 A vásárolt birtokok: Szentimre: 1610. február. 21. providus Bakos András Szentimrci lakos, egyrésztől nemes Deák Máté, másrésztől néhai nemes szentimrci Deák Máté árvái házának szomszédságában lévő elhagyott, pusztai atyai házát [domum paternam desertam suam] cladja Debreceni Jánosnak örökjogon 5 forintért. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium 306. 1610. február 9. MOL F 2 Prot. Magnificat 1–2. É. n. [1615.?] Debreceni panasolja, húsz évce pusztán álló házhelyeket szerzett pénzén, az ország törvénye szerint, erről levelei is vannak Rákóczi Zsigmondtól és az elhunyt fejedelemtől (Báthory Gábertól) is. Ennek ellenére a fejedelem udvarbírája az általa telepített négy jobbágyot is el akarja venni. Az irat végén a „A fejedelem saját kezével: törvény szerint igazítsák el”. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 119–120. 1620. május. 15. Debreceni tiltakozása a szentimrci lakosok ellen, akik az ő birtokához tartozó területet jogtalanul használják. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 393. Bizonytalan eredetűek, valószínűleg vásároltak: Sospatak, 1614. március. 20. Tiltakozik Sospatak (Fehér vármegye) ügyében, amclyt vitézlő Egry György gyulaféhvári udvarbíró hatalmaskodva elfoglalt. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium 368. 1615. május 1. Tiltakozik Sospatakon lévő határrészt providus Imre és bizonyos nemesek elfoglalták. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 98. További hasonló ügyek: 1615. május 10. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 103–104. 1616. június 11. F 2 Prot. Joannis Debreczeni 209. 1618. október 1. MOL F 2 Prot. Petri Taraczközi 208–211. 1622. augusztus 1. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 440. 1621. augusztus 1. MOL

hogy a végrendeletben említett román Nigrán és Péteren kívül számosan kötik magukat jobbágyként Debrecenihez.³²

Címeradománya

A fejedelmi elismerés, megbecsülés hagyományos, az adományos és leszármazottai számára a hírnév, dicsőség társadalmilag elfogadott és elvárt jelképeként is megjelenő formája a címeradomány volt, amelynek, mint esetünkben is, rendkívül sajátos, a közvélekedést kiválóan tükröző formái fordultak elő. Már a címerszerzés körülményei is figyelemreméltóak. Az adományozó, a rövidéletű uralkodása ellenére is oly fontos dinasztiaalapító, Rákóczi Zsigmond volt. Adódnék tehát a csábító következtetés, miszerint az Erdélyen kívülről érkezett fejedelem közismert, minél több társadalmi réteget, így netán a szakhivatalnoki kar egyik szerény állású tagját is, megnyerni törekvő, „a belső bázist erősítő” politikájának tanújelével állunk szemben.³³ Az adományozás időpontja, 1608. február 2., azonban némiképp kérdésessé teszi mindezt. Az ismert adományozások ugyanis Rákóczi Zsigmond uralkodásának első évére, 1607-re estek. Kevésbé valószínű, hogy a fejedelem, néhány nappal a sorsát végképp megpecsételő 1608. február 5-én Debrecenben Báthory Gábor és az ismét felkelt hajdúk vezére, Nagy András között kötött megállapodás, valamint alig több mint egy hónappal lemondása (1608. március. 5.) előtt még a nagyobb kancellária egyik írnokának lekötelezésén fáradozott volna.³⁴ Elképzeltetőbb, hogy egy folyamatosan megbízhatóan teljesített hivatali munka elismeréseként esetleg már régóta esedékes adomány ekkor válik időszerűvé.

F 2 Prot. Ambrosii Barkai 7–8. Tövis 1618. ? 25. A tövisi szántókról folytatott perc egr. Kálmánchelyi Deák Miklós ellen. MOL F 2 Prot. Petri Taraczközi. 70. 1615. október 21. F 4 Comit Albensis Cista 4 Fasc. 2. No 19. = F 2 Prot. Joannis Debreczeni 94–98.

32 Lekötött jobbágyok: 1611. január 20. Tergovistyc. Dési Mihály. MOL F 2 Prot. Magnificat 103. 1611. február 25. Tergovistyc. Sebestyén Albert, Ebesi Mihály, Olasz Ábrahám. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium 356. 1613. március 9. Gyulafehérvár. Kovács alias Cigány János jobbágyul szegődött hozzá. MOL F 2 Prot. Magnificat. 103–104. 1617. március 12. Molnár János „idegen lévén cz országban” és felsége Thuri Kalmar Kata Debreceni Jánosnak adják magukat örökös jobbágyásra, ezért Debreceni János egy házat ad nekik Szentimrén és egy tehenet. F 2 Prot. Joannis Debreczeni 107. 1617. március 19. Gyulafehérvár. Tankó alias Székely Benedek és felsége Anna. F 3 T 61 = F 2 Prot. Joannis Debreczeni 228–230.

33 A bázisépítésre: *Trócsányi Zsolt*: Rákóczi Zsigmond. Egy dinasztia születése. In: A Debreceni Déri Múzeum évkönyve. 1978. 57–110., 93–95. p.

34 Lemondásának okai: Uo. 107. p.

Ezt látszik erősíteni az adomány, formulaszerűsége dacára valóságghú, az adományozott pályaképre vonatkozó más adatokkal is alátámasztott indoklása, amely Debreceni János, a nagyobb kancellária írnoka „érdemeiért, amelyeket kora ifjúságától kezdve, a kancelláriában a különféle levelek, ügyek és dolgok összeírásában már elődünk idején is és a mi időnkben is tanúsított és, bízunk benne, tanúsítani is fog („*quae ipse in conscribendis varii generis epistolis, aliisque rebus et negotiis, fidei et industriae sua comissis, fideliter et summa cum animi sui promptitudine exhibuit et impendit ac in futurum quoque parem fidelitatem erga nos exhiberi confidimus*”).³⁵ Az indoklással megegyező érdemeket tükröz, annak megjelenítése a címerkép. Az adományozottat leggyakoribb hivatali munkája, írás, közben az asztalra támaszkodva [*tabulae innixus*], aranytollat tartva, ábrázolja. Ez az ábrázolás a foglalkozásra utaló címerek igen szép, jellemző példája.³⁶

35 MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium 350–352. = F1 Liber Regius IV. 242. A foglalkozással és az ott szerzett érdemekkel nem hozható egyértelműen összefüggésbe Balásfy János, ekkor éppen kancelláriai írnok, címere. 1582. július 20. Bidgoszcz. Báthory István az országnak, Erdélynek, neki, mint fejedelmnek, testvérének, Kristófnak és unokaöccsének, Zsigmondnak tett hűséges szolgálatait a már azelőtt is nemesnek tudott Balásffy Jánost és általa számos rokonnát (apját, Lászlót, annak testvéreit, Jánost, Istvánt, Györgyöt, Ambrust, a néhai Dancha Balázs fiait, idősebb János fiát, Gergelyt és ifj. János testvérét, Annát) újraneemesíti és címerrel ajándékozza meg. Címerleírás: „*Scutum videlicet triangulare coelestini coloris, ex cujus medio rupes surgit, lauro et haedera circumflusa, cujus apici phasianus avis insidet. Supra scutum galca est aperta militaris, diadematae regio insignita, ex quo phasianus priori similis emergit.*” Háromszögletű égszínkék katonai pajzs, amelynek közepéből babérral és borostyánnal körülfolyt szirt, amelynek csúcán fácán ül. A pajzs felett nyitott, koronás katonai sisak, amelyből fácán emelkedik ki. Czímerlevelek. Gyűjtötte: Sándor Imre. I–II. füzet. Kolozsvár, 1910. I. 8–9. p. A címerrajz többé-kevésbé pontos, ám a címerleírás fordításként tévesen egy másik címer leírása szerepel!

36 „*Scutum videlicet militare, coelestini coloris, in cujus inferiori parte, homo integer tabulae innixus, pennam auream tenens diligenter scribere, in superiori vero parte angelus candida veste indutus dextra solem, sinistra vero manibus lunam decrescentem tenere visitur. Supra scutum galca militaris clausa est posita quam contegit didema regina gemmis atque unionibus exornatum. Ex cono autem galeae tanae sive lemnisci hinc argentei illinc vero auri coloris defluentes oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant.*” Kék katonai pajzs, amelynek alsó részében egy egészalak asztalra támaszkodva [*tabulae innixus*] aranytollat tartva, szorgalmasan írni, a felsőben pedig egy fehérbe öltözött angyal jobbában napot, baljában fogyó holdat tartani látszik. A pajzs felett zárt katonai sisak, amelyct gyémántokkal díszített királyi korona fed. Arany szalagok. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium. 350–352. Egyébként az Erdélyi Fejedelemség címerleveleinak a Királyi Könyvekben és a hiteleshelyi protocollumokban lévő jelentős hányada kizárólag címerkép nélküli, csak címerleírást tartalmazó hiteles másolatban maradt fenn, amit talán az adományok nagy száma és a címerkiállítás vélhetően jelentős költsége is indokolhat. Az Erdélyi Fejedelemség címerábrázolásainak né-

Látszólag váratlanul tűnik, hogy négy hónap múltán, 1608. május 18-án, immár az új fejedelem, Báthory Gábor, Debreceni János kérésére új, módosított címet adományoz. Az adománylevel a címerleírást kivéve majdnem teljesen megegyezik az előzővel. Az új címer, — jöllehet a foglalkozásra és jogállásra utaló íróeszközt ezúttal is tartalmazza —, sokkal inkább utal a vitézi erényekre, hiszen a karddal felövezett egészalak jobb kezében ezúttal már kardot, míg baljában tollat tart.³⁷ Talán nem megalapozatlan a feltételezés, miszerint a címernyerő az első változatot túlságosan „deakosnak” találta és ezért folyamodott egy militánsabb és, valljuk meg, jóval sablonosabb változatért. Az így kapott címer ugyanis az „írástudóknak” fenntartott egyfajta típuscímer, miként azt többszöri előfordulásai mutatják.³⁸

hány sajátosságára vonatkozólag ld. *Sunkó Attila*: Az Erdélyi Fejedelemség udvari hadszervezetének heraldikai ábrázolásai. Kökösi Nagy Miklós címereslevelc. 1630. június 28. Gyulafehérvár. In: Turul 71. (1998) 3–4. sz. 78–89. p.

- 37 „Scutum videlicet militare, coelestini coloris, in cujus campo sive arca homo integer gladio deaurato accintus dextra gladio imposita, animum ipsius viridem et fortitudinem sinistra calamum scriptorium conditionis sua instrumentum gestare visitur. Supra scutum galea militaris aperta est posita quam contegit didema regina gemmis atque unionibus decenter exornatum, unde angelus alis expansis de extra solem radienti similem, virtutis et laborum suorum praemium sinistra vero manibus lunam decrescentem humanae vitae fragilitatem ac conditionis vicissitudinem indicantes tenere conspicitur. Ex cono autem galeae laciniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant.” Kék katonai pajzs, amelynek mezéjében egészalak arany karddal felövezve, jobbát kardjára helyezve, baljában íróvesszőt (calamnum), (jog)állapotának eszközét viselni látszik. A pajzs felett nyílt katonai sisak, amelyet gyémántokkal díszített királyi korona fed, ahonnan egy angyal terjeszkedik ki, jobbában az erények és munkák jutalmát jelző sugárzó napot, baljában az emberi élet törekénységét és változékony, viszontagságos állapotát jelző fogyó félholdat tartani látszik. Különféle színű szalagok. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium. 353–354 (= LR) V. 135. *Siebmacher, Johann*: Großes und Allgemeines Wappenbuch. IV. Band 12 Abteil. Der Adel von Siebenbürgen. Nürnberg, 1898. 144. Taf. 82. (A továbbiakban: *Siebmacher*)
- 38 Az igen kis eltérést mutató címerképekre néhány példa: 1585. március 25-én Fejérdy Imre. LR I. 302. *Siebmacher*, Bd. IV. 156. Taf. 94. (A Debreceni címerhez nagyon hasonló címerkép: jobb kezében tollat, baljában kihúzott kardot tart, amelynek csúcsa egy török fejet szúr át.) 1630. április 25. Kolozsvár. Brandenburgi Katalin fejedelemasszony Csorbai Litteratus Mátyásnak. LR XVI. 114. *Siebmacher*, IV. 140. Taf. 79. 1664. május 26. I. Apafi Mihály Dobolyi, másként Gödri István, János, Bálint részére. Címerkép: Tengerből kiemelkedő hegycsúcson álló kék magyar ruhás, karddal övezett egészalak jobb kezében íróeszközt tart. *Siebmacher*, 266. Taf. 197. Az ő Gödri István érdemei világosak: 1663-ban a tordai praefectus írnoka, 1667–1669 között tordai sókamarás, majd 1679–1684 kincstári számvevő. *Trócsányi*, Erdély központi kormányzata 318, 319, 333. p.

A végrendelet tartalma, sajátosságai

A végrendelet sajátos, egyénit és általánost egyaránt rejtő forrástípus. Különösen igaz ez valamely, a központi kormányhatóságoknál betöltött hivatali tisztsége által ismert személy esetében, az ő és hozzátartozói életrajzi adatai, gazdasági helyzete segítenek az egyén pályaképeinek megrajzolásában. A többi, akár gyámként, végrehajtóként, adósként megjelenő személy, a társadalom egy jellegzetes, jelen esetben a fejedelmi székvároshoz, igazgatáshoz, ezáltal a fejedelemhez is kötődő körének összetételére, belső összefüggéseire is forrásul szolgálnak. Az alábbiakban bemutatandó forrás, a kancellárián, majd az egyik „állami” levéltárban több fejedelmet is szolgáló Debreceni János jellemző módon, a munka- és pályatárs Barkay Ambrus nevét viselő, általa vezetett hiteleshelyi jegyzőkönyvben ránk maradt végrendelete, jelenlegi ismereteim szerint ugyan nem a legkorábbi,³⁹ ám kétségtelenül az általam ismert legrészletesebb, az ilyen tisztséget viselőkre vonatkozók közül. Értékét fokozza az aránylag szépszámu, a végrendelkező életpályáját több szempontból is megvilágító forrás, ezek segítségével szándékoztam Debreceni János requisitor modellértékű hivatalnok-értelmiségi szerepét lehetőleg több oldalról is bemutatni.

A végrendelkező elméleti és kancelláriai, majd később requisitori tisztéből eredően igen jelentős gyakorlati jogi ismereteit több sajátosság is tükrözi. A 2. pontban figyelmezteti munkatársait, hogy a saját birtokaira vonatkozó „legendó” adományleveleket külön őrizte, ezek ne keveredjenek a káptalan kiadványai közé. Az asztalfiókban lévő, hivatali tevékenysége során keletkezett fogalmazványokat és feljegyzéseket a kollégái „hűen” reponálják, és ha az ügyfelek kéri, írják át és így adják ki nekik. A requisitorok a korabeli szokásoknak, gyakorlatnak megfelelően a munkájukhoz szükségesnek ítélt, egyébként a levéltár őrizetébe tartozó okleveleket, iratokat a kifejezett tiltás ellenére hazavitték, és ott is tárolták, illetve készítették.⁴⁰ Mivel tisztségét majd mindegyikük élethosszigan viselte, az így fel-

39 Jóval korábban, még a XVI. században, 1596. október 3-án keletkezett Balásfy János, 1577–1588. a nagyobb kancellária írnoke, 1588–1596 a Gyulafehérvári Káptalan Levéltárának requisitora, 1598-tól fejedelmi titkár, végrendelete. Törödék. MOL F 3 I 68. Az archontológiái adatok: *Trócsányi*, Erdély központi kormányzata. 185., 187. p., LR I. Sigismundi Báthory. 25. fol.; MOL F 15 11. k. Liber Ruber. Liber Regius Batorianus 1591. 236r–237r. F 3 A 74.

40 „A conservatoriumból soha egyéb levelet ki ne vigyencnk, se szállásukon tartsanak, hanem csak azt vagy azokat, kiket valaki requiraltatott [kikerestetett] és transumáltatni [átíratni] akar vélek, melyeket post transumptionem [átírás után] ismét mindjára st helyükre vigyencnk. *Ennek nem observatioja [figyelembe vétele] miatt lett, hogy ötvenkét esztendőök alatt maradozva maradtak valami oly jószágról való levelek. Ki tartotta ezt meg*”. Juramentum capituli et conventus

halmozódott iratanyag a hiteleshely levéltárába történő visszaszállítására és az eredeti rendnek megfelelő visszahelyezésére, „hű reponálására” csak haláluk után nyílt lehetőség, amit a helyszínre kiszálló és ott írásos jelentést készítő requisitor társak igyekeztek is kihasználni. Kiváló példa erre az a feljegyzés, amelyet a Bárdi István requisitor⁴¹ halála és 1666. július 10-én, Gyulafehérváron történt temetése után munkatársai, Taraczközy Ferenc és feltehetőleg Böszörményi István készítettek az általuk Bárdinál fellelt, a Gyulafehérvári Káptalan Levéltárába tartozó különféle irattípusokhoz tartozó összeírásokról, oklevelekről, az I. Rákóczi György uralkodása alatt készült Királyi Könyvekről, köztük a később elveszettnek hitt és azóta megkerült XVII. számú kötetéről, jegyzőkönyvekről és a káptalani pecsétnyomóról, amelyek mindegyikét Taraczközy Ferenc magához is vette.⁴²

A levéltárosi munka iránt, maguk a levéltárosok által is támasztott komoly követelmények és a később is érvényesülő szokás szerint próbál meg gondoskodni utódjáról, kérvén, requisitorul „alkalmas, jó lelkiismeretű atyfiat válasszanak”. Az egyheti betegeskedés után, életének 71 esztendejében elhunyt, 1667. február 13-án vasárnap eltemetett Taraczközy Ferenc gyulafehérvári requisitor⁴³ lakóhe-

requisitoris. A Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent requisitorainak 1650. június 1. körül átir és annotált 1575. évi utasítása. Töredék. MOL F 12 XIV./3.

41 Bárdi István 1647–1666 requisitor, 1631–1638 a nagyobb kancellária írnoka, 1639 marosportusi perceptor. 1647-ben tordai sókamarás, 1664ben pedig Fehér megye főbírája. *Trócsányi*, Erdély központi kormányzata. 189. p.

42 „Post sepulturam requisitoris Stephani Bardí, anno 1666 díc 10 julii Albac Juliae peractam, litteralia instrumenta apud ipsam habita, per me et Franciscum Tharazközi collegam inventata sunt hoc modo. Protocolon Alterum, ab anno 1610. Tertium Ambrosii Barcai, ab anno 1644. Itidem tertium ejusdem de Michaelis Banfi. Decimus, ab anno 1617. Liber Regius decimus septimus, Georgii Rakoci. Decimus nonus ejusdem. Vigésimus quartus ejusdem. Lustratio terrarum Borbandiensium. Fasciculus requisitoriarum. Fasciculus rerum diversarum. Genealogia Joannis Záz de Enicd. Sigillum Capituli Albensis Transsilvaniae, cum sacculo. Haec omnia Dominus Tharazközi ad se recepit.” Ezenkívül az özvegy egy hét múlva még két meg nem nevezett protokollumot és repertóriumot adott át Tarackközi Ferencnek. MOL F 2 Prot. Stephani Böszörményi 8. „Az elveszettnek hitt kötet Liber Regius XVII-us Georgii Rákóczy. E Liber Regiusnak van ugyan nyoma az indexekben, de a múlt [XVIII.] század elején maga a könyv elveszett, és azóta nem került meg.” *Beke*, 1884. 7. p. Hiányként szerepel a később a Magyar Országos Levéltárban készült segédletben is. Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. Áttekintő raktári jegyzék. I. Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára és Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára. 2. A Román Köztársaság Akadémiája Kolozsvári Fiók Történeti Levéltárában lévő eredeti példányról készült fényképmásolat.

43 Jelenleg a működésére vonatkozó legkorábbi forrás 1652. november 18-án „fejérvári egyik káptalan”-ként nevezi őt. MOL F 3 V 92.

lyén, Gyulafehérváron felvett, ismeretlenek szóló, és a talált iratokat, köteteket ezúttal csak általánosságban említő jelentés ismeretlen, de biztosan munkatárs írója, a maga és társai nevében, az iskolamester Pozsgai Gáspárt, a Sárdon lakó Gyarmati Istvánt, vagy a helyi lakos Viski Istvánt javasolják. A javaslatot figyelembe vehették, hiszen a megüresedett helyet a három megnevezett személy egyike, sárdi Gyarmati István nyerte el.⁴⁴ Az alkalmas személy gondos és körültekintő kiválasztásának fontosságát mi sem jelzi jobban, minthogy maga a fejedelem érezte szükségét, hogy a kérdésben, a tisztségről alkotott elvárások hangsúlyozásával, intézkedjék. Apafi Mihály 1677. április 13-án Fogaras várában kelt a „fejérvári cáptalan uraknak ő kegyelmüknek” írt levelében értesíti őket, utasította a prefektust, hogy a törvénnyel összhangban, alkalmas személyt keressen, akinek „conventióját hűségtek kezéhez küldtük, parancsolván kegyelmesen hűségteknek, nem a fizetést, hanem a hivatalnak becsületes voltát respectálván magát azon hivatalban alkalmaztassa ezután is becsülettel és jó lelkiismerettel terjedjen naponkint való hív szolgálata által hazánk minden rendinek boldogsága és magok jó emlékezete is az következendőkre tisztességesen”.⁴⁵

Debreceni maga is átérzte tisztségének felelősségteljes voltát, ezért, bár úgy érzi, munkáját legjobb tudása szerint végezte, amennyiben mégsem tudott „tisztségnek megfelelni” mindenkitől bocsánatot kér. A requisitor komoly jogelméleti és még inkább gyakorlati felkészültségét jelzik a végrendelet minden apró részletre kiterjedő szabályozó rendelkezései is, érthető módon különös tekintettel az öröklés rendjének meghatározására. (7–8. pont). Ennek eszköze a latin jogi, irattani szakszavak, szakkifejezések sűrű és pontos használata a magyar nyelvű szövegben. Pályaképe ismeretében érthető, külön felhívja felesége figyelmét, hogy fiát, Zsigmondot ne „szakítsa el” az iskolától, hiszen úgy látszik, van kedve hozzá. (6. pont.)

Társadalmi kapcsolatok

Viszonylag gazdag a végrendelet figyelemre méltó és az erdélyi hivatalnok értelmiség társadalmi kapcsolatait rendkívül szemléletessé tevő adatokban. A végrendelező által felkért (20. pont) három gyám legjelesebbje Keserői Dajka János a

44 1668. január 27-én Gyulafehérváron már ebben a tisztségben állítanak ki számára fizetési nyugtát. MOL F12 XIV./3. 1680. március 10-én még biztosan betölti állását. MOL F 3 E 46.

45 MOL F 12 XIV./3.

fejedelem, Bethlen Gábor udvari papja és apológétája.⁴⁶ Ő meglehetősen jó és bensőséges, mondhatni baráti viszonyt tarthatott fent Debrecenivel, hiszen a végrendelező arra kéri, hogy a „régie egymásközött való ifjúságunkbeli jóakaratot tekintse”, és ezért gondoskodjék a végrendelet végrehajtásáról. Ismeretségük vélhetően Éradonyból eredhetett, hiszen ez volt mind Keserői mind Éradonyi Erzsébet, Debreceni János első felesége, és családja szülő-, illetve lakhelye. A másik ismert gyám Fodor Pál, abrudbányai pénzváltó (auricompsor), mind Debreceni Jánossal, mind munkatársával, a végrendeletben szintén említett Barkay Ambrus requisitorral üzleti kapcsolatban is állt.⁴⁷ Maga Barkay, azaz a végrendeletben is említett Ambrus deák, életpályája párhuzamosan futott Debreceniével, a nagyobb kancellária írnoke 1606-tól 1617-ig, a Gyulafehérvári káptalan requisitora 1620-tól 1633-ig volt. Gyulafehérvárott egyazon utcában, az Olasz utcában, birtak kőházzal és Borbándon is mindketten birtokoltak.⁴⁸ Az Olasz utcában nemcsak munkatársa, hanem a fejedelmi udvarba bejáratos, ezáltal befolyásos telekszomszédja, hadadi Wesselényi Pál is lakott. Ő a fejedelem udvari familiárisa, nem sokkal ezután, 1612–1613-ban kincstartó volt.⁴⁹ Ezt a házat később Debreceni meg is vásárolta (8. pont). Hasonló körből, a fejedelmi gazdasági igazgatás területéről származik, a Debreceni által „komám”-nak titulált Felvinczy Márton deák, Gyulafehérvár aludvarbírája, majd udvarbírája. Felvinczy házáat felbecslő bizottságban requisitorként Debreceni is részt vett. Kapcsolatukat a Sósptak ügyében kirobbant vita valószínűsíti.

46 Keserői Dajka János Éradonyban született 1580. körül. Külföldi tanulmányok (1607. Wittemberg, 1608. Marburg, 1609. Heidelberg) után 1611-ben Nagyváradon lett lelkész. 1615-től Bethlen Gábor fejedelem udvari papja, 1618. november 18-án az erdélyi református egyházkerület püspökévé választják. Meghalt 1633. május 18-án, Gyulafehérváron. *Zoványi, Protestáns Lcxikon*, II. 771. p. *Szinney József*: Magyar írók élete és munkái. 1–14. köt. Bp., 1891–1914. (A továbbiakban: *Szinney*) VI. köt. 153. p.

47 1617. március 29. vitézlő Barkay Ambrus Borbándról, a fejedelem nagyobb kancelláriájának írnoke Magyarigen (Fehér vármegye) birtokát nemcsi házzal, a néhai fejérvári Csizsár Miklós egykori birtokát, amely fo és jószágvesztés miatt visszaháramlott, 300 forintért cladja Fodor Pál abrudbányai pénzváltónak (auricompsor). MOL F 3 R 29.

48 Ambrus deák hivatalviselésére: *Trócsányi*, Erdély központi kormányzata 189. p. Gyulafehérvári háza: 1614. január 18. Szeben. MOL F 4 Comit. Albensis Fasc. 2. No. 32. Borbándi háza: 1609. december. 26. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium 302. A Borbándpataka feletti malom: 1608. január 26. MOL F 2 Prot. Deus as auxilium 137. Magyarigeni birtok és ház: 1617. március 29. MOL F 3 R 29, MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 111–112. Debreceni János. Borbánd: 1609. október 23. Borbándon nemes piridi Szakmáry Pál és vitézlő borbándi Almásy Gáspár szomszedságában a néhai providus Kocsis Tamás halálával és magszakadásával a fejedelemre háramlott házhelyet kapja. MOL F 3 K 58.

49 *Trócsányi*, Erdély központi kormányzata 321. p. 1610. november. 13., 1610. november 20. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium 325., 338.

núleg csak időlegesen ronthatta meg.⁵⁰ Fentiek ismeretében már nem számít annyira meglepőnek, hogy ismeretségi körébe tartozott a hozzá hasonlóan Demeterpatakon is birtokló, 1617–1618. körül magtalanul elhalt (5. pont) Zalay Tamás, fejedelmi jogügyigazgató és a vele „üzleti kapcsolatban” álló Királyfalvi Andrásné Buday Anna. Királyfalviné apja, a Sasa János fejedelmi udvari gyalogkapitány árváinak gyámjaként ismert, sárdi Buday Ferenc, korábbi vőlegénye Széplaki Péter pedig a fejedelem udvari familiárisa volt.⁵¹

Debreceni János kapcsolatai tehát elsődlegesen sajátos munkatevékenysége folytán keletkeztek, a fejedelmi központi kormányhatóságok, mindenekelőtt a kancellária és természetesen a hiteleshelyi levéltárak döntően nemesi származású szakértelmiségi hivatalviselőire terjedtek ki. A munkaterülettel természetesen átfedést mutató rokoni kapcsolatok, legalábbis Debreceni esetében jól igazolhatóan, a református egyház felső vezetéséhez kötődtek, és ez indokolhatja a korszak kiemelkedő alakjának, Keserői Dajka Jánosnak gyámul történt felkérését is.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy az Erdélyi Fejedelemségben élő, főként székely vagy Magyarországról áttelepült nemesi származású, birtokkal alig vagy egyáltalán nem rendelkező, jól képzett réteg számára az egyik felemelkedési lehetőség a központi kormányhatóságok, leginkább a legfontosabb, a XVII. század közepén fénykorát élő Fejedelmi Kancellária hivatalnoki karában történő elhelyez-

50 Felvinczy Márton 1617. november. 10. vitézlő Felvinczy Márton deák, Gyulafehérvár aludvarbírája és felesége Gáltói Erzsébet kérésére, Debreceni János, egyik káptalan, Taraczkózy Péter, Sisko János, vásárhelyi Szabó György nemesek, felbecsülik a házukat. MOL F 2 Prot. Joannis Debreceni 262–263. 1620. június 29. Igen környékén, egy dombon kő-sírt, emberi csontokat, koponyát fogakkal, találtak. MOL F 2 Prot. Joannis Debreceni 357. Sospatak ügye: 1621. augusztus 1. MOL F 2 Prot. Ambrosii Barkai 7–8.

51 1608. november 10. nemes Budai Anna, Széplaki Péter de Széplak udvari familiáris menyasszonya, néhai Buday Ferenc lánya nevében, Vajasd (Fehér vármegye. Ma Oicjdea. Alba j. Románia Táté) (Fehér vármegye. Ma Románia: Totoi. Alba j.) idegenek kezéből történt visszavételéért két lakott jobbágytelket, a román Nigrával és Marcullal együtt, valamint három lakatlan telket Demeterpatakon Zalay Tamás fejedelmi jogügyigazgatónak (director causarum curialium principis) ad fáradozásáért. MOL Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. A Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára. F 17 Cista Comitatum Cista 3. Fasciculus 1. No. 46. 1615. március 12. Királyfalvi Andrásné, Budai Anna szerződése Zalay Tamással Demeterpataki részbirtokról. MOL F 4 Cista 1. Fasc. 5. No. 6. Az udvari szolgálatot teljesítők, mindenekelőtt az udvari familiárisok szoros kapcsolatára jellemző, hogy Sasa János, az udvari gyalogok kapitányának 1585. február 5-én kelt végrendeletében ugyan magát a fejedelmet kérte fel gyámnak, aki azonban 1589. március 12-én Sárdi Buday Ferenc, udvari familiárist rendelte gyámul. *Sunkó Attila*: Adatok az erdélyi fejedelmi udvar szervezetéhez a Báthory-korban. Sasa János 1585. évi végrendelete. In: Fons 7. (2000) 2. sz. 275–288. p., itt 280–281., 287–288. p.

kedésben rejlett. Az itt, a ranglétra alsó fokán írnokeként eltöltött „tanulóévek” után az út vagy a kancellárián belül vagy más, például külügyi területen folytatódhatott. Ebből a körből kerültek ki a sajátos jogállású, az 1556-ban megindult szekularizációs folyamat eredményeképpen „állami hivatalként” működő hiteleshelyek, mindenekelőtt a Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent, komoly jogi felkészültséget igénylő szakhivatalnoki, részben mai értelemben vett levéltárosi feladatait ellátó alkalmazottai is. Ők voltak a fejedelem, illetve az országgyűlés által, a későbbiekben a már ott dolgozó munkatársak javaslatára kinevezett és fizetett requisitorok „levélkeresők” vagy káptalanok. A személyükkel szemben támasztott, a végrendeletben is hangsúlyos szerepet kapó, szigorú szakmai és erkölcsi követelmények és a fejedelem számára végzett, gyakran bizalmi, tevékenység által jelentős társadalmi, anyagi megbecsültségnek örvendtek, ami az évi rendes javadalmazáson felül elsősorban fejedelmi birtok- és címeradományok, nemesítések formájában jutott kifejezésre.

Ehhez járult még a fenteikből egyenesen következő kiterjedt kapcsolatrendszerük. Ezek közül kiemelhetjük a közvetlen munkatársi körön messze túlmutató, a helyi, azaz a fejedelmi székhely, a központi igazgatás valamint a fejedelmi udvar jeles tagjait, és az igen befolyásos, szintúgy külön csoportot alkotó udvari familiárisokat. Ezek a kapcsolatok Gyulafehérvár településszerkezetében is jól megragadhatóak, hiszen a requisitorok, az udvari familiárisok, a fejedelem állandó fizetett seregének és testőrségének feladatait is ellátó kék darabontok a város jól behatárolható részein kaptak és szereztek ingatlanokat. Az elvárások és lehetőségek, mindenekelőtt a rendkívül gazdag forrásanyaghoz való mindennapos hozzáférés tették lehetővé azt, hogy az Erdélyi Fejedelemség értékekben bővelkedő szellemi életének, elsősorban történetírásának, jeles képviselői közül többen is, Szamosközy, Bojthi, Szalárdi, ebből a szorosan összetartó és összetartozó körből kerültek ki.

A kiadás alapelvei

Debreceni János végrendeletének magyar szövegét modern átírásban, azaz „a jelenbeli beszédnek és helyesírásnak megfelelően”⁵² közlöm az alábbiak szerint.⁵³ A szövegben előforduló tulajdonneveket és idegen szavakat, pénzösszegeket szögletes zárójelben betűhíven is közlöm. A magyar nyelvű szöveg rövidítéseit szögletes zárójelben oldottam fel. A tájnyelvi sajátosságokat nem tartottam meg. A központozást a mai használatnak megfelelően alkalmaztam. A latin nyelvű szövegeket a humanista helyesírásnak megfelelően közlöm. A központozást értelemszerűen alkalmaztam. A rövidítések feloldását nem jelöltem.

FÜGGELÉK

1.

A Gyulafehérvári Káptalan Debreceni János requisitor 1623. augusztus 24-én kelt végrendeletét felesége, Tasnádi Erzsébet kérésére szóról–szóra átírja és hitelesíti

Gyulafehérvár, 1624. március 26.

Litterae Testamentales Egregii quondam Joannis Debreceni, requisitoris Capituli ecclesiae Albensis.

Nos, requisitores litterarum et litterarium instrumentorum in sacristia seu conservatorio capituli ecclesiae Albensis Transsylvaniae repositarum et

52 *Ember Győző*: Levéltári Terminológiai Lexikon. Bp., 1982. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai IV. Levéltártan és Történeti Forrástudományok 4.) (A továbbiakban: *Ember*, Terminológiai Lexikon.) 216. p.

53 A modern átírásról, a mellette szóló érvekről és elvekről, annak a magyar forráskiadásban betöltött helyéről részletesen ld. *Bak Borbála*: A XVI–XVIII. századi magyar nyelvű források kiadásának kérdései. In: A történeti források kiadásának módszertani kérdései. Az 1999. december 8-án tartott, Budapest Főváros Levéltára, Fons, Magyar Történelmi Társulat által szervezett Levéltári Nap előadásai. Szerk.: Kenyeres István. Fons 7. (2000) 1. sz. 91–136. p. itt 118–119. p. A mintapéldák 124–136. p.

locatorum, ac aliarum quarumlibet judicarium deliberationum litterariumque mandatorum Serenissimi Sacri Romani Imperii Transylvaniaeque Principis domini nobis clementissimi executores, damus pro memoria per praesentes. Quod nobilis domina Elizabetha Thasnadi,⁵⁴ filia venerabilis olim domini Michaelis Thasnadi, alias superintendentis Ecclesiarum Transsylvanicarum Helveticam Confessionem⁵⁵ ex verbo Dei profitentium ex nobili Catherina Sarkeözi, consorte sua procreata, relicta autem vidua Egregii Joannis Barathi Debreczeni, alias requisitoris Capituli ecclesiae Albensis Transylvaniae socii fratris et collegae nostri, nostram personaliter veniens in praesentiam exhibuit nobis et praesentavit litteras quasdam testamentariae dispositionis dicti Joannis Barath Debreczeni mariti sui, dum solent incolumis ac per omnia mentis composesset recenti memoria recolentis vitae huius fluxibilitatem grassante potissimum in plerioque Regni huius Transsylvaniae partibus contagiosa pestilentiae lucae propria manu exaratas, ac in duobus papyri sermonibus absque sigilli dumtaxat munimine patenter confectas, petens nos debita cum instantia, ut nos copiam seu paria eundem in transumpto litterarum nostrarum sub sigillo capituli huius usitato iurum suorum futura pro cautela extradare et emanare facere vellemus.⁵⁶ Quarum quidem litterarum tenor talis est.

In nomine Sanctae et Individuae Trinitatis amen. Anno 1623. 24. Augusti. Én Debreceni Barát János [Debreczeni Barath Janos] gyulafehérvári [Giula Fejeruari] egyik káptalan⁵⁷, tudván az emberi halandóságot, és az én halálom is hogy minden

54 Tasnádi Erzsébet ekkor Debreceni Jánosné felesége, azelőtt vitézlő Fábíán Mátyásé. MOL F 2 Prot. Casparis Bojthi fol. 33v.

55 Tasnádi Veres (Ruber) Mihály született Tasnádon. 1587–1591-ig Wittembergben tanult, kolozskalotai cseres (1600), lelkész Nagyenyedén, 1605. március 7-től az Erdélyi Kálvinista Egyházkerület szuperintendense (püspöke), lelkész Magyarigenben. Meghalt 1618. szeptember 24-én. *Zoványi*, *Protestáns Lexikon* IV köt. 1586. p.

56 A nemesek szóban tett végrendeletéről a hiteleshely kiküldöttjei jegyzőkönyvet vettek fel, amit a hiteleshely, jelen esetben a Gyulafehérvári Káptalan, levéltárában, helyeztek el, és csak a végrendelező halála után hirdettek ki. Ha a végrendelezés tanúk előtt történt, öt nemes együttes jelenléte és a testamentumon a végrendelező és az ő aláírásuk és pecsétjük volt szükséges. Háború, járvány, ezúttal a végrendeletben említett pestis, esetén a végrendelező sajátkezűleg írt és aláírt, vagy két tanú előtt szóban tett akaratát is érvényesnek ismerték el. A magyar feudális és burzsoá magánjog és büntetőjog elemei. Összeállította: Bónis György. (Levéltári szakmai továbbképzés. Felsőfok. 12.) Bp., 1959. 29. p. (A továbbiakban: *Bónis*, Feudális jog.)

57 Káptalan = a hiteleshelyen, az 1557–1558. évi szekularizáció előtt a nevét ezután is megőrző káptalannál, dolgozó levéltáros, requisitor. *Papp*, *Hiteleshelyek* 57. p.

időben, órában és szempillantásban, főképpen ilyen mirigyés⁵⁸ időben hogy meg léssen, jó idején, ép elmével és egészségben lévén, az én kicsiny javaimról így diszponálok⁵⁹ jó lelkiismeretemmel: Mindeneknek előtte azért a véghetetlen nagy irtalmasságú Szent Úristen [Szent Ur Isten] ki ülsz az cherubin⁶⁰ angyaloknak felette és aki a mennyei dicsőségben egyedül uralkodó Isten [Isten] vagy, adok örökké való hálákat, te Szent Isteni Felségednek [Szent Isteni felsegednek], hogy engemet örök időknél előtte Szent Fiadban [Szent Fiadban] az én uram Jézus Krisztusban [Jesus Christusban] az örök életre elválasztottál⁶¹, az én anyám méhéből kihozván éltetél, tápláltál és az tisztességes tudományokra szüleim által tanítottattál, ugyan akaratom ellen is, abban pedig egy kis profectust⁶² adván emberek előtt kedvecskét és szolgálatot adtál, kicsiny életem és ruházatom lévén mindeideig tápláltál. Megszámlálhatatlan, Uram az én méltatlanságom, Te velem való jó tételed, amiért csak az én ajakimon viszem fel Szent Felségednek [Szent felsegednek] ez áldozatot, hogy szent szent szent legyen a Te neved mindörökké. Noha pedig igen bűnös embernek vallom Szent Felséged [Szent fel[sé]ged] előtt magamat, mindazáltal hiszem, vallom, hogy ahol a bűn bővelkedik, ott a Te keg[ye]lmed feljebb is áradott, az én számtalan sok bűnöm bocsánatját az én uram Jézus Krisztus [Jesus Christus] által, kit a világra azért bocsátottál, hiszem, vallom, az örök életemet bizonyonnyal hiszem⁶³, és hogy testem is a föld porából feltámad az utolsó napon és az én testemmel körülvételem, és az én édes uram Jézus Krisztussal [Jesus Christussal] örökké együtt leszek, aki halálomban nekem nyereségem. Ámen.

1. Testemet azért hagyom temetni, mivel a szent egyház kulcsával én bírtam egyik, a Nagytemplomban [Nagy Templomban]⁶⁴ a sacristia⁶⁵ ajtaja előtt, mint-

58 Mirigyés: fertőző, járványos. Az oklevél bevezető részében említett pestisjárvány idején készült a végrendelet.

59 Diszponálok = (vég) rendelkezem.

60 Cherubin: kerub = angyalszerű, őrző lények, például ők őrzik a Kiűzetés után az élet fájához vezető utat az Édenkert keleti oldalán. Gen. 3, 24.

61 Az „elválasztottál” aláhúzva. A lap baloldali szélén a sorral egyvonalban aláhúzva: predestinatio.

62 Profectus = előmenetel.

63 Örök életemet bizonyonnyal hiszem” aláhúzva, az „életemet” előtt a baloldali lapszálon „praesumptio” aláhúzva. Praesumptio = feltételezés. Itt: feltételezés annak, hogy a végrendelező üdvözüli. Molnár Antal szíves közlése.

64 Nagytemplom, azaz a gyulaféhérvári székcségyház, védőszentje Szt. Mihály. *Entz Géza: A Gyulaféhérvári Székcségyház*. Bp., 1958. 82. p. (A továbbiakban: *Entz*, Gyulaféhérvári Székcségyház.)

65 Sacristia = sekrestye.

hogy a káptalanoknak arra szabadságok volt azelőtt is fizetés nélkül.⁶⁶ Ha fizetés nélkül a prédikátor uraim⁶⁷ azt meg nem engednék, temessenek az odaki való temetőkerben⁶⁸ az előbbi feleségem és a szerelmes Erzsikém [Eörsikém]⁶⁹ mellé, de ott, amint lehet, valami kis hajlékot csináltassanak temetésem felett.

2. Az én jószágaimról, Sósptakról [Sospatakrol], Szentimréről [Zent Imrereől] és Demeterptakáról [Demeterptakarol]⁷⁰, fejevári [Fejervari] házamról elegendő⁷¹ leveleim vannak külön⁷², azokat a káptalan levelek közé ne elegyítsék, hanem aki oda való az asztalom fiában vannak minuták⁷³ és egyéb egyetmás dologról való jegyzés, amint feljegyeztem. Kérem az én kollégáimat, azokat fideliter reponál-

66 A katolikus egyház jog szerint a káptalanok tagjainak joguk volt a székes- és társas egyházban temetkezni. Vö.: *Szeredy József*: Egyházjog, különös tekintettel a Magyar Szent Korona tartományaira, a keleti és protestáns egyházakra. I–II. köt. Pécs, 1874.

67 Prédikátor uraim = a református lelkészek. Az erdélyi püspökség javainak és jövedelmének szekularizációja (1556) után a protestánsok 1565-ben, János Zsigmond Schwendi Lázár elleni hadjárata miatt történt távolléte alatt elfoglalták a katolikus templomot, amelyet Bocskay István 1605-ben a reformátusoknak adott. *Entz*, Gyulaféhvári Székesegyház. 123. p.

68 Gyulaféhvár északi részén kelet–nyugati irányban húzódott, az Ispóty utcától délre, szintén kelet–nyugati irányban a Kis-Temető utca, míg maga a temető a város északkeleti részén „emelkedettebb helyen” feküdt, a későbbi római katolikus és lutheránus, illetve református temető helyén. *Imecs F. Jákó*, A régi Fejérvár 29., 32. p.

69 Debreceni János első felesége Éradonyi Erzsébet, Éradonyi Péter leánya, László testvér. Erzsike pedig valószínűleg leányuk lehetett.

70 Sósptak, Sópataka, Sausá Fehér vármegye. Ma Seusa Alba j. Románia. Szentimre = Marosszentimre, Emrichsdorf, Szintimbru Fehér vármegye. Ma Sintimbru Alba j. Románia, Demeterptaka, Dumitu Alsófehér vármegye. Ma Dumitra Alba j. Románia.

71 Elegendő = elegendő.

72 Az általam ismert adományok Gyulaféhvár: 1609. március. 31. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium 237–238. 1610. október 13. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium 325., 1610. október. 20. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium 338. 1611. december 22. Várad. MOL F 2 Prot. Magnificat 104–106. 1614. május 21. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 52–54. 1615. szeptember. 21. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 94–98. MOL F 4 Comit Albensis Cista 4 Fasc. 2. No 19. 1629. március 6. MOL F 2 Prot. Casparis Bojthi 33v fol. Szentimre: 1610. február. 21. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium 306. 1617. március. 12. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 107. 1620. május 15. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 393. 1629. március 6. MOL F 2 Prot. Casparis Bojthi 33v fol. Sósptak 1614. március. 20. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium 368. 1615. május 1. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 98. 1615. június. 10. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 103–104. 1618. április 25. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 209. 1618. október. 1. MOL F 2 Prot. Petri Tarackközi 208–211. 1619. április. 28. MOL F 2 Prot. Petri Tarackközi 120. 1622. augusztus. 1. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 440. 1621. augusztus 1. MOL F 2 Prot. Ambrosii Barkai 7–8. A fenti, többnyire a hiteleshelyi jegyzőkönyvekben szereplő hiteles másolatoknak az adományozottnál lévő eredeti példányairól van szó.

73 Minuta = fogalmazvány. *Ember*, Terminológiai Lexikon 39–40. p.

ván⁷⁴ aszerint, ha ki-ki kívánja diligenter transumálják⁷⁵ és minutálják le, s úgy adják ki, arra pedig igen jó lelkiismeretű atyafiát válasszanak melléjük én helyettem. Amire az Úristen [Ur Isten] nekem erőt s értéket engedett volt, én igyekeztem volna tisztemnek megfelelni, amiből⁷⁶ nem lehetett, bocsánatot kívánok mindenkitől.

3. Ezen kollégáimat kérem, ha mi oly fassio⁷⁷ és executio⁷⁸ történt, ki időmben esett, és az én munkám forgott benne, árváimnak adják meg ha mit adnak tőle.⁷⁹

4. Adós hogy legyek, nem tudom. Hanem Nagy Gergelynének [Nagy Gergelinenek] Keszi Borbálának [Keszi Borbalanak] volt deponált⁸⁰ pénze Káptalanban [Captalanban] 200 forint [fl. 200], kinek másfélszáz forintját megadtam neki. Tíz forintját Ambrus [Ambrus]⁸¹ deáknak deputáltam⁸², még kell Nagy Gergelynének [Nagy Gergelinenek] adnom 10 forintot [fl. 10.] kinek hét forintja a Törös Ferenc [Teöreös Ferencz] öcsém adósságában vagyon, azonkívül készpénz 5 forint [fl. 5] egy hólyagban⁸³, abból adják meg a 10 forintot [fl. 10.] A többit én is tartásomért tudom, úgymint a 30 forintot [fl. 30] mert közel hat esztendeig viseltem

74 Fideliter reponálván = hűségesen (azaz az credeti jelzetüknek megfelelően) a levéltárba visszahelyezvén.

75 Diligenter transumálják = serényen, szorgalmasan átírják, azaz a lemásolt iratot egy későbbi, úgynevezett átíró iratnak a szövegébe ágyazzák be. Az átírás mint tevékenység a transsumptio, az átírt irat a transsumptum. *Ember*, Terminológiai lexikon 39. p.

76 Amiből = amiben.

77 Fassio = bevallás, felvallás. Ingatlan időleges vagy végleges elidegenítés, az illetékes hatóság (például hiteleshely, vármegye) előtt tett ünnepélyes, legtöbbször írásba foglalt nyilatkozat. A tulajdon végleges átruházására vonatkozó szerződés az örökvallás (fassio perennalis), amikor is a felek a hiteleshelyen személyesen vagy teljhatalmú megbízott által élőszóval nyilvánították ki „vallották be” akaratukat és erről örökérvényű (perennalis) oklevelet (litterae fassionales) állítottak ki. *Bónis*, Feudális jog 30. p. *Úriszék*. XVI–XVII. századi perszövegek. Szerk.: Varga Endre. A kiadványt készítő munkaközösség: Varga Endre, Ila Bálint, Bakács István, Bottló Béla, Párdányi Miklós, Dávid Zoltán. Nyelvészeti munkatárs: Szabó Dénes. Bp., 1958. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 5.) (A továbbiakban: *Úriszék*.) 1007. p.

78 Executio = (ítélet) végrehajtás. Az erről kiállított oklevél a litterae executionales. *Úriszék*, 1005. p.

79 Ha mit adnak tőle = ha valamit adnak érte. A levéltárosoknak meghatározott díj járt a levéltári szolgáltatások elvégzésért.

80 Deponált = letett, letétbe helyezett.

81 Ambrus deák = Barkai Ambrus 1606–1617 a nagyobb kancellária írnoke, 1620–1633 a Gyulafehérvári Káptalan requisitora *Trócsányi*, Erdély központi kormányzata 189. p. Háza Gyulafehérvárott ugyanabban az utcában volt, mint kollégájáé Debreceni Jánosé. 1614. január 18. Szecben. MOL F 4 Comit. Albensis Fasc. 2. No. 32.

82 Deputál = utal.

83 Hólyag = hólyagzacskó, pénz tárolására, pénzeszacskó. Erdélyi Szótörténeti Tár. V. köt. 241.

gondját, ezt pedig szokásnak mondják, hogy minden esztendőben 1 forintot apad a fele gondviselésért és tartásért. De azonkívül is adtam ő k[e]g[yelmé]nek egy inventariomot⁸⁴, ki az osztozás felől, kitől netalán 12 forintot [fl.12] elkérhettem volna, aprólék irogatásom azonkívül is, és oda a házhoz való hívásom–járásom lévén, azokat is abban tudom, én attól nem kívánok semmit, csak ő kegl[yel]me is ilyen okokat tekintvén és a gondviselésemet a veszedelmes időkben, holott ha elvesszett volna, rajtam kívánható volna mind. De a 30 forintért [fl. 30] reám nehezteljen ő kegl[yel]me, mert méltó a béres az ő jutalmára.⁸⁵

5. Szalai Tamás [Szalai Thamas]⁸⁶ hozott vala hozzám egy hólyagban 11 forintot és 75 dénárt [fl. 11. d. 75.], kit egy Bessenyei György [Beseniei Giorgy]⁸⁷ övének mond, másfelől Felvinci Márton [Felvinczi Marthon] komám is övének mondja. De mivel a szegény Szalai Tamás [Szalai Thamas] adta én kezemben, hogy azt is tartottam, közel vagyon hat–hét esztendő ő deficiált⁸⁸, és apránként irogattam neki is, kitől semmit nekem pénzt nem adott, én azt elköltöttem. Azért a pénzéért pedig egy jobbágy vagyon Felvinci [Felvinczi] uramnál zálogban. De afelett én ő kegl[yel]mének sokat is írtam, kitől nem fizetett azt abban tudom én is.

6. Az én szerelmes atyámfiát, feleségemet követem, úgymint Tasnádi Erzsébetemet [Thasnadi Ersebethemet] mindenekről kérem is mint szerelmes társamat, halálom után tisztességemet megviselje, tudja pedig fogyatkozott voltunkat, ami kicsinyt hagyhatok neki vegye jó néven. Hagyok azért neki a demeterpataki [Demeterpataki] jobbágyomat, Nigrát [nigrat], vagy aki benne lakik, ha kiváltják, a

84 Inventariom, inventárium = lcltár, jegyzék.

85 Máté 10, 10. Lukács 10, 7. 1 Tim 5, 18.

86 Nemes Szalai Tamás deák 1605–1615. ügyvédként működött Gyulafcherváron. Gyulafchervári jk. 170, 303. p.

87 Perük már korábban is volt: 1609. július 31. vitézlő Szalay Tamás ünnepélyesen tiltakozik Bessenyei György ellen az Ompoly tövisi gázlójánál történt erőszak ügyében. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium 259. Bessenyei György 1608. október 23. Töviscen kőházat bírt. MOL F 2 Prot. Deus ad auxilium 195–196.

88 Deficiált = örökös nélkül halt el. Defectus seminis = magszakadás. Az adománybirtokos öröklésre jogosult utódok, a birtokszerző egyencsági leszármazottai nélküli elhalása. Az így elhalt személyek birtoka az uralkodóra háramlott (desolutio), aki azt újra eladományozhatta. *Werbőczy István*: Tripartitum. A dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának hármaskönyve. Latin–magyar kétnyelvű kiadás. Szerk.: Gazda István. Bev.: Bónis György, Csiky Kálmán. Ford. Csiky Kálmán. Bp., 1990. (A továbbiakban: Trip.) I. Rész 30. cím. Amennyiben az adományozás napjától számított egy éven belül az adományozottat nem vezetik (introductio) vagy iktatják be (statutio), az adomány érvényét veszti. Trip. I. rész 32–33. cím. *Bónis*, Feudális jog 21. p.

pénze legyen övé, nekem pedig Kocsis Kristóf [koczis christoph] úgy mint kezes⁸⁹ adta kezemben. Királyfalviné [kiralifalwne] Budai Anna [Budai Anna] jobbágyiért lévén kezes nekem, kit tud, Kincses [kinczes] uram és Csiszár István⁹⁰ [Cziszár Istuan] uram. Borberek [Borberekj]⁹¹ vagyon pedig zálogban⁹² nekem 32 forintért [fl. 32.] Item⁹³ két forintban. Item egy marék Ficsorban [Phicziorban]⁹⁴, amíg ez meg nem leszen, kiereszteni kezéből nem szükség, mert azonkívül is igen megré-fálának Királyfalvi [kiralifalui], és ezt feleségével együtt költötték el. A majorban lakó Pétert [Pétert] is neki hagyom. Sós-patakon [Sós-patakon] utiliat⁹⁵ is neki hagyom, mind a számvetéssel. Amely pénzt neki adtam vagyon abban meg nála 41 forint [fl. 41.], vegye meg azt is rajta azonkívül is, amiről számot nem adott. De ha ugyan megfizet is azzal, fel ne hadja szabadulni, ki se bocsássa kezéből, mert a többi is enyém volna s ő is enyim. Sós-patakon [Sospatakon] hagyok neki maga számára két kancát item két borjús tehenet. A halhéjas poharamat is neki hagyom, az ezüstöst. Amit maga hozott házasságunkkor⁹⁶ az mind övé legyen: az arany gyű-

89 Kezesség = fideiussio. Mások kötelezettségéért vállalt jótállás. A kezes, jótálló (fidejussor), aki a kezességre általában kényszerített másik jobbágy is lehetett, vállalja, hogy akiért kezességet vállal, a földesúr szolgálatából meg nem szökik, szolgálatát teljesíti. Ha nem, a mulasztóra és a kezesekre is bírságot szabtak ki. *Úriszék*, 1021. p.

90 Nemes, apja Csiszár Lukács, testvére János, Gyulaféhérváron volt háza. Erre lásd: 1593. március 1. Néhai Csiszár Lukács fia, István tiltakozása, Nyíró utcai házának bátyja, János által történt jogtalan eladása ügyében. 1609. június 27-én nemes személyként tanúskodik. Gyulaféhérvári jk. 23, 247. p.

91 Borberek Weinberg, Vulper Fehér vármegye. Ma Vurpar Alba j. Románia.

92 Zálogba adás (impignoratio) a zálogadós átadta a záloghitelezőnek az ingatlant és megengedte, hogy a zálogadósság (jelen esetben 1 000 forint) kifizetéséig élvezze a zálogbirtok hasznait és jövedelmét, az ingatlan közterheinek viselése mellett, és a megállapított idő (legkésőbb 32 év) után a zálogösszeg fejében bocsássa vissza. A záloghitelező a zálogbirtokot a kamatok fejében használhatta és alzálogba adhatta, azaz továbbzálogosíthatta. *Bónis*, Feudális jog 33. p.

93 Item = továbbá.

94 Ficsor = csulai Ficsor család, a csulai család egyik ága Hunyad vármegyében. A macskási Ficsor család Kolozs vármegyében. *Csánki Dezső*: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. 1–3. Bp., 1890–1897. 5. Bp., 1913. V. köt. 170–171., 181., 474. p. Valószínűleg az ő, később megszűnt birtokuk.

95 Utilia = haszon, haszonvétel.

96 „amit maga hozott házasságunkkor” hozomány (allatura), kiházásítási tárgyak (res allatae). Minden vagyon, amelyet a nő hoz a házhoz, rendszerint az osztálynál (divisio) a nőnek jutott ősi jószág, amelyet férjének adott át, a házasság ideje alatt közösen használták, a feleség halálával a feleség rokonaira szállott vissza. *Bónis*, Feudális jog, 28. p. Ezenkívül a nőt illette a hitbér (dos), jegyajándék (res paraphernales), szabadvagyon, haszonélvezet, személyes használati tárgyak. *Illés József*: Öröklés a női vagyonban az Árpádok korában. Bp., 1906. 5–6. p. és *Uő.*: Werbőczy és a Hármaskönyv. Dr. Illés József egyetemi nyilv. rendes tanár előadása a

rűknek háрма, kit jegyben adtam, a smaragdos, cseh gyémántos és a gemmaköves⁹⁷ övé legyen. Azonkívül minden jószágomon, míg az én nevem viselő fo legyen és ő bírjon, parancsoljon nekik, és éljen belőlük s árvaímat is tartsa belőle. Búzám, borom ami vagyon vagy leszén, abból takarosán éljen, övé legyen és táplálja magát, háza népét. Az Istenért [Istenert] is kérlek szerelmes atyámfia, az én gyermekemet az istenfélelemre tanítsad, intsed Zsigát [sigat], a scholától⁹⁸ el ne szakasz, lám, jó indulatot látunk benne. Zsófikát [Sophikat] is, noha olyan erkölcs-telen, intsed, dorgáld, ha egyéb nem lehet benne, valami tisztességes helyre, kéz alá adjátok anyáddal együtt, eltartják őket csak a szolgálatjáért is ím már. A több dolgok felől magad is viselj gondot, jó atyámfia, amíg élsz.

7. Jószágom állapotja felől így diszponálok⁹⁹, hogy ami jussom Sospatakban [Sospatakban] feleségem testamentomáról volna, azt hagyom a leányomnak, Zsófikának [Sophikanak], mikor Isten [Isten] szerencsét parancsol neki. Aznkívül való jussomat, két vagy több jussomat hagyom a fiának, Zsigmondnak [Sigmondnak], az udvarházammal együtt, de a szentimrei [Szentimrehi] portióm¹⁰⁰ éppen a fiamé legyen, Zsigmondé [Sigmonde]. Ha a fiam meghal, az ő jussának fele Zsófikára [Sophikara] szálljon, fele az ő jussának feleségemre, Tasnádi Erzsébetre [Thasnadi Erzsebetre]. Ha Zsófiika [Sophika] meghal és Zsiga [Siga] él, az ő jussa szálljon Zsigára [Sigara], ha mind Zsiga [Siga], Zsófiika [Sophika] meghal és feleségem él, mindenek öreá szálljanak, ha feleségem is meghal, szálljon két öcsémre, Mihályra [Mihalira] és Ferencre [Ferenczre]. Ha ők is meghalnak, szálljon a fehérvári [Fejeruari], mi hitünkön lévő scholara¹⁰¹, mivelhogy én pénzemen szerzettem, és szabados gazda vagyok az enyémből.

Magyar Jogászczylet teljes ülésén 1942. március 21-én. Bp., 1942. (Magyar Jogászczylet Könyvtára 22.) 8–9. p.

97 Gemmaköves: gemma = véscet drágakő. A magyar nyelv történeti etimológiai szótára. Főszerkesztő: Benkő Loránd. 1–4. Bp., 1967–1984. (A továbbiakban: TESZ) I. köt. 1044. p.

98 Scholától = skólától, iskolától.

99 Diszponálok = rendelkezem.

100 Portio = rész, részbirtok.

101 A középkori káptalani iskola, vezetése már a XVI. század közepétől protestáns szellemű lévén, 1571-től reformátussá vált. 1622-ben az országgyűlés végzést hozott akadémiaá fejlődéséről, az egykori káptalani birtokok jövedelmét is erre a célra rendelve. Megszűnését a II. Rákóczi György Lengyelország ellen 1657-ben vezetett sikertelen hadjáratának megtorlásául Erdélyt pusztító török–tatár dúlás idézte elő. Tanárait, diákjait a nagycenyedi református iskola fogadta be. *Mészáros István*: Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája, 996–1948. Általánosan képző középiskolák. Bp., 1988. 191. p.

8. A fehérvári [Fejeruari] házam felől való dolog így legyen. Ami jussom az első feleségemről vagyon, a nagy házban és akit Makai Jánostól [Makai Janostol] és Éradonyi Lászlótól [Éradony Laszlotol] vettem, a feleségem jussa legyen Zsófikáé [Sophikae] benne, a két juss a fiamé Zsigáé [Sigae] vagy egyik vagy másik elégitse ki másikat vagy osztozzanak. De a kutat is én csináltattam. Amely házat Wesselényi Páltól [Veseliene Paltol]¹⁰² vettem, az éppen legyen Zsigáé [Sigae], az odaki való majorházam pedig legyen feleségemmel együtt Zsigáé [Sigae]. Ha Zsófiga [Sophika] meghal, az ő jussa szálljon Zsigára [Sigara], ha pedig Zsiga [Siga] meghal, az ő jussa szálljon Zsófikára [Sophikara], csak hogy ha feleségem megmarad a Wesselényi [Veseliene] háza fele éppen övé legyen. Ha mindenik meghalna mag nélkül, tehát a Wesselényié [Veseliene] legyen az öcsémé, Mihályé [Mihalie], az éradonyi [eradonyi]¹⁰³ háza fele pedig legyen ispotályház¹⁰⁴ a szegények számára, ha szegény találkozik hozzá.¹⁰⁵ Ha pedig nem találkozik, hogy benne lakkának, az is legyen az öcsémé Törös Mihályé [Teöreös Mihalie], a maradékié, ha ő deficialna, szálljon a másik öcsémre, Törös Ferencre [Teöreös Ferenczre].

9. A szegény anyámat gazdám asszony ne hadja, amiből lehet, eledel dolgából, ha annyira való leszen valamiből árulhat, vagy búzából vagy borból adjon neki. 10 forintot. Tíz köből¹⁰⁶ búzát, egy tehenet, borjúst, az adósságot is megengedtem neki.

10. Mihálynak [Mihalinak], az öcsémnek, adjanak egy csikót és egy borjús tehenet. Neki is adjanak négy köből búzát.

102 Wesselényi Pál kincstartó (1612–1613). *Trócsányi*, Erdély központi kormányzata 321. p.

103 Éradony (Bihar vármegye) Ma: Adoni Bistrita–Nasaud j. Románia.

104 Ispotályház = szegényház (szegények, öregek, özvegyek menedéke) ESZT V. köt. 821. p. Az Ispotály utca Gyulafchérvár északi részén kelet–nyugati irányban húzódott. *Imecs F. Jákó*, A régi Fejérvár. 29. 32. p. XVII. század eleji (1615. július. 10.) adatok szerint maga „az ispotály a város nyugati szélén, az erdő és az Ompoly közlében, a Temető utca környékén állott.” A XVI. században az épület helyét nem lehet egyértelműen meghatározni, a végrendelet keletkezésén idején valószínűleg már erről, a „Feiérvár végén” álló épületről és nem a középkori Szent-Lélek ispotályról lehet szó. *Kovács András*: Humanista epigráfusok adalékai Gyulafchérvár középf- és koraiújkor helyrajzához. In: Szamosközy István: *Analecta Lapidum*. 1593. *Inscriptiones romanae* 1598. Szerk. Kcsérú Bálint. S. a. r. Balázs Mihály. Szeged, 1992. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 33.) 25–35. p. itt 31. p.; Gyulafchérvári jk. 308–309. p.

105 Ha clég szegény található hozzá.

106 Köből = cubulus. Gabonamértékként igen szélsőséges értékek közt mozog: 73–261, 38 liter. *Úriszék*, 1023. p. Az Erdélyben a XVII. század első felében használt köből nagyságát pontosan meghatározó adatot nem találtam.

11. A Moréknak [Moreknak,] Jánosnak [Janosnak] adjanak egy borjútlan üszőt¹⁰⁷, két borjút és a köpönyegemet, de úgy hogy házam népét el ne hagyja, hanem szolgálja, lám immár tudja az én házam szükségét. Ha megházasodik, köteles legyen házam népéhez és mint egy szabados¹⁰⁸ és ispán¹⁰⁹ legyen és két lovamnak, egyébnek is gondját viselje házamnépe számára, ahova szükség kívánja.

12. Feleségemet kérem mint jó atyámfiaát, az első feleségem pártaövé¹¹⁰ adja a Zsófikának [Sophikanak], ha Isten [Isten] szerencsét parancsol neki, mert az anyja részében jutott volt az, én is pedig jegyben sem mutattam fel azt azokon. Ismét az új paplant is adja vele, mikor az leszen. Az anyja szoknyáját, palástját, aszerint, amaz hitvány kapoccsal együtt.

13. Egy Pokos János [Pokos Janos] nevű híres kalmárember vagyon Kolozsvárott¹¹¹ [Colosuarot], kinek a fia, Tamás [Thamas] reám embertelenül írt, hogy csak főve adnám fel neki az étket, készen. De nem olyan könnyen jutottam én a kis rossz jószághoz, mint ők gondolják. Ennek az atyjára bízunk volt néminemű adósságot, hogy felszedje, Dés [Dees]¹¹² körül ő azokban felszedvén nyilván vagy száz forintot is csak kevésben megengedvén azt is oda nála, ha a fiának tutora vagy prókátora¹¹³ adjon számot róla elsőben. Tizenegy forintról is vagyon kötéslevele¹¹⁴ nálam, hogy megfoghassam mindenütt, kit meg nem adott. Ha fiának mi közü a jószághoz, keresse árváimat, mikor ide jó. De ő, parasztember lévén, maradékimmal is bajjo-

107 Üsző = fiatal tehén. TESZ 3. köt. 1056. p.

108 Szabados = libertinus. Robottól és más urasági terhektől időlegesen vagy véglegesen mentesített jobbágy. Ha az úr a jobbágyot eselédként, béresként stb. szolgálatába fogadta, alkalmaztatása idejére, jutalomként tovább is mentesíthette. *Úriszék*, 1042–1043. p.

109 Ispán = gondviselő, a gazdaság felügyelője. *Úriszék*, 1015. p.

110 Pártaöv = női fejdísz TESZ 3. köt. 114–115. p.

111 A kolozsvári harmicadjegyzékek tanúsága szerint már 1599-ben jelentős mennyiségű posztót és marhát hozott be Krakkóból és Lwoból. Kolozsvári harmicadjegyzékek, 1599–1637. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közreadja: Pap Ferenc. Bukarest–Kolozsvár, 2000. 110, 116. p.

112 Dés, Belső-Szolnok vármegye. Ma Dej Cluj j. Románia.

113 Prókátor = procurator. A perbeli képviselőt ellátó meghatalmazott, ügyvéd. A hiteleshely, az előtte történt megbízásukkor, ügyvédállításkor (constitutio procuratoria) ügyvédvalló levelet (litterae procuratoriae) állítottak ki, amit a tárgyaláson a procuratornak be kellett mutatnia. *Hajnik Imre*: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád és a vegyes-házi királyok alatt. Bp., 1899. (A továbbiakban: *Hajnik*, Bírósági szervezet és perjog.) 175–176. p.; *Úriszék*, 1048. p.

114 Kötéslevél = 1. kötelezvény. Litterae obligatoriae. Az adósságot elismcrő levél. 2. Egyezséglevél. *Úriszék*, 1023. p.

san perelhet.¹¹⁵ De bár érne valamit is meg az én költségemről (hárombeli részemet kitudván mindazáltal, kit pénzen vettem) nem contentálná,¹¹⁶ kit erre feljegyeztetem más regestromban,¹¹⁷ semmit neki ne adjanak. Ha pedig mint olyan élehetetlen semmit sem fizethetne, ha valaha értéke lenne reá, hogy nekik kellene valamit adni torkokban, azt lássák maradékim. A fejevári [Fejeruari] házhoz nem ítélvén semmi közit a jámbornak, mert azt én új adománnyal¹¹⁸ kértem meg. Ferenc [Ferencz] doktor pedig deficiált, és így fejedelemre szállott és maradt volna, de én kértem meg és beleiktattam magam,¹¹⁹ meg is becsültem¹²⁰, pedig a házat az elégése után, és én építettem csak egy karót is rajta.

14. Halálom után vegyen feleségem egy prorogatoria levelet¹²¹ vagy gubernátor úrtól ő nag[yság]ától vagy Ő Felségétől,¹²² mint az özvegyasszonyok szoktak.¹²³

115 Mivel nem azonos jogállású a nemes Debrecenickkel, és „a parasztok maguk szcmélyében nemesekkel pörbe nem bocsátkozhatnak.” Trip. III. rész. 31. cím.

116 Contentál = kielégít.

117 Regestrom = registrum = lajstrom, jegyzék.

118 Új adomány = nova donatio. Olyan nemesi birtokokra szóló adomány, amelyek az adományos birtokában vannak, de a megfelelő jogbiztosító oklevél nélkül (pl. az adománylevél elveszett, megsemmisült), vagy amelyeknek birtokbavétele (a beiktatás) nem a kellő formában történt. *Bónis*, Feudális jog 23. p.

119 A törvényes örökös nélkül, magszakadással (defectus seminis) elhalt személyek birtokai az uralkodóra háramlottak (desolutio), aki ezt újra eladományozhatta. Trip. I. Rész 30 cím. Amennyiben az adományozás napjától számított egy éven belül az adományozottat nem vezetik vagy iktatják be, az adomány érvényét veszti. Uo. 32–33. cím.

120 Becsü = aestimatio „az ingó és ingatlan javak illendő értékének határozott és megállapított ár-szabása, vagy másképpen az ingó és ingatlan dolognak a maga haszonbecse és ára szerint meghatározott értékelése.” Trip. I. rész 133. cím 1–2. §. Az eljárás részletes leírása I. rész 133–134. cím. Az ekkor kiállított irat a becsülevél (litterae aestimacionales).

121 Prorogatória levél = litterae prorogatoriae. Ítélethalasztó levél. Mandatum prorogatorium halasztó parancs. A fél kérésére az uralkodó által kiállított parancs, amely általában a legközelebbi törvényt napra halasztja a pert. Ha azonban a perbeli ellenfél kételkedik benne, hogy a halasztási kérelem „igaz előadás” alapszik, vallatást rendelnek el. *Hajnik*, Birósági szervezet és perjog 241–242. p.

122 Gubernátor úr önagsága = Bethlen István, 1618-tól az udvari lovasság főkapitánya, Hunyad és Máramaros megye főispánja. Bethlen Gábor hadjáratai alatt helytartó, illetve gubernátor, 1626-tól a Bethlen Gábor halála utánra választott gubernátor. *Trócsányi*, Erdély központi kormányzata. 25. p. Őfelsége = Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613–1629).

123 Az özvegyi jog (jus viduale) részeként „hogy elhunyt férje jogai és levelci iránt magát tájékozhassa” az özvegy 1 év perhaladéktól kérhet. *Hajnik*, Birósági szervezet és perjog 242–243. p. 33. jegyz.

15. Amely részt Kamuthy [Kamuthi]¹²⁴ uram bír Sós-patakon [Sospatakon] sententiám¹²⁵ vagyon róla, házamnépe vagy maradékim gondja viselője szállít-sa¹²⁶ csak és resuscitáltassa az szentenciát¹²⁷ és azután exequáltassák¹²⁸, annak szokása szerint, amint én az előlvaló portiónál cselekedtem.

16. Ami kicsiny ruházatom vagyon, mind a fiamnak, Zsigának [Siganak] hagyom. A dupla kékes szőnyeget Zsófikának [Sophikanak] hagyom.

17. Lászlónak, Éradonyinak [Lazlonak, Eradoninak] eddig fizettem 13 forintot és 66 dénárt [fl. 13. d. 66.], amint a levelére fel úgy szedtem, esztendő eltelvén valamint lehet s valamiből, a hátramaradott részéről is, úgymint 26 forintot és 34 dénárt [fl. 26. d. 34.] fizessenek meg árvaím neki.

18. Ha a sós-pataki [Sospataki] jószágot eladhatják, minthogy tudom én, hogy a szegény árvaék nehezen bírhatják bosszú¹²⁹ nélkül, adják valami emberséges embernek zálogban ezer forintig ha látják, hogy akadályos leszen a bírásra szófogadatlanságuk miatt.

19. Énnekem sehol nincs több, hanem három aranyom, másfél tallérom, három forint aprópénzem és negyven vagy ötven forint garaspénzem.¹³⁰ Tudom, a temetésre jól reá megyen ez, mindazáltal szolgálónak mindnek megfizessenek.

124 1622. augusztus 1-én Debreceni János tiltakozott szentlászlói Kamuthi Farkas Sós-patakra való beiktatása ellen. MOL F 2 Prot. Joannis Debreczeni 440. Kamuthy Farkas 1609-ben lugosi bán, 1610–1626 között Torda megye főkapitánya, 1620–1626 székelyek generálisa, Udvarhelyszék főkapitánya. *Trócsányi*, Erdély központi kormányzata 29. p.

125 Sententia = ítélet. Litterae sententionales ítéletlevél. Itt nyilvánvalóan a fent említett tiltakozás következtében kiadott ítéletről van szó. Vö.: 1622. augusztus 1., Debreceni János. Tiltakozik szentlászlói Kamuthi Farkas Sós-patakra való beiktatása ellen. MOL F 2 Prot. Joannis Debreceni 440.

126 Perleszállítás, perletétel = condescensio causae = a per ítélet vagy gyczéség nélküli megszüntetése. A XIV. századtól kezdve a felperes kérhette a perleszállítást a végső ítélet előtt. *Bónis György–Degré Alajos–Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története.* Szerk.: Varga Endre. Bp. 1961. (Levéltári Szakmai Továbbképzés. Felsőfok. 13.) Kézirat gyanánt. 43. p. Trip. II. rész 82–83. cím. *Hajnik*, Bírósági szervezet és perjog 412–414. p.

127 Resuscitáltassa az szentenciát = elevenítse fel a pert. Resuscitorium v. continuatorium = (pert)felelevenítő, folytató irat. Glossarium mediae et infimae latinitatis Regni Hungariae. Jussu et auxiliis Academiae Litterarum Hungaricae. Condidit Antonius Bartal socius ascriptus Academiae Litterarum Hungaricae. Budapestini, MCMI. 576. p.

128 Exequáltassák: hajtassák végre.

129 Bosszú = bosszúság.

130 Három arany = 3 aranyforint. Tallér = czüstpénz. 1 körmöci tallér = 29, 98 g (1582 után). I birodalmi tallér = 1 magyar forint 25 dénár. Garas = 5 dénár értékű váltópénz. *Úriszék*, 1004, 1044. p.

20. Tutorimnak¹³¹ vallom az én jóakaró, becsületes uraimat, Keserői János [Kesereöy Janos] püspök¹³² uramat, a régi egymásközött való ifjúságunkbeli jóakaratot tekintse ő jó Istenért, és a mi árván marad, ne hagyja ő kegyelme. Emellett Fodor Pál [Fodor Pal]¹³³ uramat Igenben [Ighenben]¹³⁴ és Fodor György [Fodor Giörgi] uramat öcsémet Vincen [Vinczen]¹³⁵, az Istenért kérem ő k[e]g[ye]lmeket, kis jószágomat, kiben vertem pénzemet, ne hadják árváimtól elszakadni.

Nos itaque iusta postulanti placidum praesentes assensum eadem non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte inmutatas, de verbo ad verbum praesentibus inserentis sub sigillo capituli huius usitato memoratae Elizabethae Thasnadj, iurium suorum futura pro cautela extradandas duximus pariter et concedendas, homini iusticia et aequitate suadente legeque regni permittente.

Datum feria proxima post festum Annuntiationis Beatissimae Virginis Mariae, Anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo quarto.

Jelzet: Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. F szekció. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Protocolla. F2. Protocollum Ambrosii Barkai 64.

131 Tutor = gyám = a végrendeletben foglaltak végrehajtásáért, különös tekintettel az árvák jogaira, felelős személy. A végrendeletkező által felkért gyám, nevezett gyámság (testamentaria) esetén, jogairól és kötelességeiről lásd: Trip. I. rész. 114. cím.

132 Keserői Dajka János Éradonyban született 1580 körül. Külföldi tanulmányok (1607. Witttemberg, 1608 Marburg, 1609. Heidelberg) után 1611-ben Nagyváradon lett lelkész. 1615-től Bethlen Gábor fejedelem udvari papja, 1618. november 18-án az erdélyi református egyházkerület püspökévé választják. Meghalt 1633. május 18-án, Gyulafehérváron. *Zoványi*, Protestáns Lexikon II. köt. 771. p. *Szinney*, VI. köt. 153. p.

133 Fodor Pál mind Debreceni Jánossal, mind Barkay Ambrussal (üzleti) kapcsolatban állt. 1617. március 29. vitélő Barkay Ambrus Borbándról, a fejedelem nagyobb kancelláriájának íroka Magyarigen (Féjér vármegye) birtokát nemesi házzal, a néhai fejevári Csiszár Miklós egykori birtokát, amely fő és jószágvesztés miatt visszaháramlott, 300 forintért eladja Fodor Pál abrudbányai pénzváltónak (auricompsor). MOL F 3 R 29.

134 Igen = Magyarigen, Krapundorf, Krupendorf, Ige. Fehér vármegye Ma: Ighiu Alba j. Románia.

135 Vinc = Alvinc. Fehér vármegye Binstum, Unterwintz. Ma: Vintu de Jos Alba j. Románia.

2.

Rákóczi Zsigmond fejedelem, vitézlő és nemes debreceni Törös másként Baráth Jánost, a nagyobb kancellária írnokát és általa Ferenc és Mihály nevű testvéreit érdemeiért a nemesek sorába emeli és nekik ennek jeléül címert adományoz.

Gyulafehérvár, 1608. február 2.

Nos, Sigismundus Rakoczi, Dei gratia princeps Transsylvaniae, Partium Regni Hungariae dominus et siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod nos in animo sepius revolvente nostro, quibus potissimum rebus post hanc vitam mundanam, quae brevi tempore spatio terminatur, memoria mortalium aeternitati consecraretur, eam praecipuam invenimus, si quid beneficii in virtuosos confertur, ipsius et enim beneficii memoria sola est, quae aliis rebus senescentibus senescere non potest immortalitatemque consequitur.

Proinde nos, cum ad nonnullorum fidelium dominorum consiliarorum nostrorum singularem intercessionem nobis propterea factam, tum vero attentis et consideratis fidelitate fidelibusque servitiis egregii ac nobilis Joannis Teörös alias Barath de Debreczen, scribae et jurati notarii cancellariae nostrae majoris, quae ipse in conscribendis varii generis epistolis, aliisque rebus et negotiis fidei et industriae suae commissis, fideliter et summa cum animi sui promptitudine exhibuit et impendit, ac in futurum quoque parem fidelitatem erga nos exhiberi confidimus. Eundem Johannem Teörös Debreczeni ex statu et conditione plebea ac ignobili, ac per eum Franciscum et Michaellem Teörös, fratres carnales, in qua videlicet nati sunt et hactenus extiterunt, eximendos ac in coetum et numerum verorum regni Transylvaniae et Partium Regni Hungariae, eidem subjectarum nobilium annumerandos, aggregandos, cooptandos et ascribendos duximus: prout annumeramus, aggregamus, cooptamus et ascribimus. Decernentes expresse, ut a modo deinceps iidem Joannes, Franciscus et Michael ipsorumque haeredes et posteritates utriusque sexus universi, pro veris et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem huiusmodi verae et perfectae nobilitatis haec arma seu nobilitatis insignia:

Scutum videlicet militare, coelestini coloris, in cujus inferiori parte homo integer tabulae innixus, pennam auream tenens diligenter scribere, in superiori vero par-

te angelus candida veste indutus dextra solem, sinistra vero manibus lunam decrescentem tenere visitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis atque unionibus exornatum. Ex cono autem galeae teniae sive lemnisci, hinc argentei, illinc vero aurei coloris defluentes, oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant.

Prout haec omnia in capite sive principio praesentium litterarum nostrarum docta manu et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur. Animo deliberato et ex certa scientia liberalitateque nostra, praefatis domini Francisco et Michaeli Teörös, ipsorumque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus gratiose dedimus, donavimus et contulimus. Annuentes et concedentes, ut ipsi praescripta arma seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et insignitorum nobilium armis utentium, ubique in praeliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis et aliis quibusvis exercitiis nobilitaribus et militaribus, nec non sigillis, vexillis, cortinis, velis, anulis, aulacis, domibus, clypeis, tentoriis, sepulchris generaliter vero quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mera et sincera nobilitatis titulo, quo eos, ab universis et singulis, cujuscunque status conditionis, dignitatis, et praeminentes homines existant, insignitos dici, teneri, nominari et reputari volumus, ferre gestare omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis, libertatibus, immunitatibus et praerogativis, qui caeteri, veri, nati et indubitati nobiles et militares homines dicti Regni Transsylvaniae et Partium Regni Hungariae, quomodocunque de jure et consuetudine utentur, fruuntur et gaudent, perpetuo uti, frui et gaudere possint atque valeant. Et nihilominus, pro ampliori erga eosdem benignitatis et munificentiae nostrae declaratione, hoc eisdem Joanni Francisco et Michaeli Teörös fratribus concedendum et annuendum duximus, ut quascunque domos in quibuscunque comitatibus praefati Regni Transsylvaniae et Partium Regni Hungariae pecuniis aut alio quovis modo singuli comparare poterunt, ab omni censuum, taxarum et contributionum nostrarum, tam ordinariarum, quam extraordinariorum, subsidiique et lucri camerae nostrae solutione, servitiorum quorumlibet plebeorum et civilium exhibitione, ab hospitem condensatione, decimarum, nonarum, et capetiarum pensione, una cum vineis agricolationibus, aliisque suis pertinentiis in perpetuum eximendas, supportandas, nobilitandas atque liberandas duximus. Prout eximimus, supportamus, liberamus et nobilitamus praesentium per vigorem.

In cujus rei memoriam firmitatemque perpetuam, praesentes litteras nostras pendentes et authentici sigilli nostri munimine roboratas, memoratis Joanni, Francisco et Michaeli Teörös, ipsorumque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dandas duximus et concedendas.

Datum Albae Juliae, die secunda mensis Februarii. Anno Domini millesimo sexcentesimo octavo.

Sigismundus Rakoczi
mpp
Joannes Petky
cancellarius mpp

Stephanus Kassay
secretarius mpp

Jelzet: Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. F szekció. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Protocolla. F2. Protocollum Deus ad auxilium 350–352. = Magyar Országos Levéltár, Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. F szekció. Erdélyi Fejedelmi Kancellária. Libri Regii. F 1 Liber Regius IV. 242.

3.

Báthory Gábor erdélyi fejedelem, vitézlő és nemes debreceni Törös másként Baráth Jánost, a nagyobb kancellária írnokát, és általa Ferenc és Mihály nevű testvéreit (fratres matruales), akik mindannyian már korábban is nemesek voltak, érdemeikért most újból megnevesíti és nekik ennek jeléül, címert adományoz.

Gyulafehérvár, 1608. május 18.

Nos, Gabriel Bathori, Dei gratia princeps Transsylvaniae, Partium Regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Natura optima vitae dux ingenio, cuiusque convenientissimam indidit indolem, qua capiente, tamen arte et exercitio, cursum vitae fato destinatum, laudabiliter exequi poterit. Quidam velut Martis pulli ac ad arma nati disciplinae militari sese totos ab ineunte aetate devovent, bellaque toto sequuntur impetu. Quidam vero consilio prudentia industria, aliisque praeclarissimis ingenii ac animi viribus ardentem amorem erga suos et patriam contestantur, Principumque

gratiam sibi ipsis conciliare satagunt. Tametsi et miles devicto fortiter hoste laudem mereatur, ac certae, qui animi viribus ornamenta suis et patriae proferunt, tanto illustriori laude amplioribusque sunt digni praemiis quanto animum corpori praestare, sapientissimi judicarunt. Quare accedente nonnullorum fidelium dominorum consiliariorum nostrorum singulari intercessione, tum vero attentis et consideratis fidelitate fidelibusque servitiis fidelis nostri, sincere dilecti, egregii ac nobilis Joannis Teörös alias Barath de Debreczen, scribae et jurati notarii cancellariae nostrae majoris,¹³⁶ qua a primis adolescentiae diebus, spretis vitiorum ille crebris, quibus juvenus plerumque corrumpi consuevit, litterariae disciplinae se addicentis, ejusque tyrocinio completo in cancellaria hujus Regni nostri Transsylvaniae in primis quidem praedecessoris nostris et post vero nobis in conscribendis variis epistolis, fideliter exhibuit et impendit ac in futurum quoque exhibiturus et impensurus est, eundem Joannem Teörös alias Barath ac ipsius causa Franciscum et Michaellem Teörös omnino de Debreczen, fratres utpote matruales, ex honestis parentibus ortos, ipsos tamen antea quoque nobiles, denuo et ex novo in coetum et numerum verorum Regni nostri Transsylvaniae et Partium Regni Hungariae nobilium annumerandos, aggregandos, cooptandos, et ascribendos duximus, prout annumeramus, aggregamus, cooptamus et ascribimus. Decernentes expresse, ut a modo deinceps, iidem Joannes, Franciscus et Michael Teörös ipsorumque haeredes et posteritates utriusque sexus universi, pro veris et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem huiusmodi verae et perfectae nobilitatis haec arma seu nobilitatis insignia:

Scutum videlicet militare, coelestini coloris, in cujus campo sive area homo integer gladio deaurato accinctus dextra gladio imposita, animum ipsius virilem et fortitudinem, sinistra calamus scriptorium conditionis suae instrumentum gestare visitur. Supra scutum galea militaris aperta est posita quam contegit didema regium gemmis atque unionibus decenter exornatum, unde angelus alis expansis dextra solem radianti similem, virtutis¹³⁷ et laborum suorum praemium, sinistra vero manibus lunam decrescentem humanae vitae fragilitatem ac conditionis vicissitudinem indicantem tenere conspicitur. Ex cono autem galeae laciniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant.

Prout haec omnia in capite sive principio praesentium litterarum nostrarum docta manu et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur. Animo deliberato et ex certa scientia liberalitateque nostra praefatis Joanni, Francisco et Michaeli Teörös,

136 A „cancellariae nostrae majoris” gymásután kétszer leírva.

137 A „virtutis gymásután kétszer leírva.

ipsorumque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis clementer dedimus, donavimus et contulimus. Annuentes et concedentes, ut ipsi praescripta arma seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et insignitorum nobilium armis utentium, ubique in praeliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis et aliis quibusvis exercitiis nobilitaribus et militaribus nec non sigillis, vexillis, cortinis, velis, anulis, aulaeis, domibus, clypeis, tentoriis, sepulchris, generaliter vero quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mera et sincera nobilitatis titulo, quo eos, ab universis et singulis, cujuscunque status conditionis, dignitatis, et praeminentes homines existant, insignitos dici, teneri, nominari et reputari volumus, ferre et gestare omnibusque et singulis iis honoris, gratiis privilegiis, indultis, libertatibus, immunitatibus, et praerogativis, quibus caeteri, veri, nati, et indubitati nobiles et militares homines praedicti Regni nostri Transsylvaniae et Partium Hungariae, quomodocunque de jure et ab antiqua consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent, perpetuo uti, frui et gaudere possint atque valeant. Et nihilominus, pro ampliori erga eosdem benignitatis et munificentiae nostrae declaratione ex potestatis nostrae principalis¹³⁸ plenitudine hoc eisdem Joanni, Francisco et Michaeli Teörös annuendum et concedendum duximus, ut in quibuscunque comitatibus praedicti Regni nostri Transsylvaniae et Partium Hungariae jurisdictioni nostrae¹³⁹ subjectarum, domos aliquas, aliasque haereditates, singuli pecuniis aut alio quovis modo, juste tamen et legitime comparare poterunt ab omni censuum, taxarum et contributionum nostrarum, tam ordinariarum, quam extraordinariarum, subsidiique et lucri camerae nostrae solutione, servitiorum quorumlibet plebeorum et civilium exhibitione, denique ab hospitem condensatione, vineas item seminaturas, allodiaturas et agricolationes ipsorum quaslibet in futurum comparandas a decimarum, nonarum et capetiarum pensione, in perpetuum eximendas, nobilitandas, liberandas et supportandas duximus. Prout eximimus, nobilitamus, liberamus et supportamus praesentium per vigorem.

Quocirca nobis, universis et singulis spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis, et nobilibus comitibus, vicecomitibus et judlium item dicatoribus, decimatoribus et exactoribus, quarumcunque contributionum quorumcunque comitatum jamfatis (!) Regni nostri Transsylvaniae et Partium Regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum, item provisoribus arcium, nec non prudentibus et circumspicis judici primario, caeterisque juratis civibus, quarumcunque civitatum oppidorum, villarum et possessionum, modernis scilicet et futuris quoque pro tempore constituendis, eorumque vices gerentibus.

138 A „principalis” utólag betoldva.

139 A „nostrac” utólag a sor és az clóző szó fölél beszurva.

Cunctis etiam aliis, quorum interest seu intererit, praesentes nostras visuris, harum serie comittimus et mandamus firmiter, ut nos quoque a modo deinceps praefatos Joannem, Franciscum et Michaelē Teörös, ipsorumque haeredes et posteritates utriusque sexus universos, ratione praescriptarum domorum, vinearum, seminatarum, allodiatarum, agricolationum comparantarum ad nullam omnino censuum, taxarum et contributionum nostrarum, tam ordinariarum, quam extraordinariarum subsidiique et lucri camerae nostrae solutionem, servitiorum, quorumlibet plebeorumque et civilium exhibitionem, decimarum, nonarum et capetiaryum pensionem, cogere et compellere, aut ibi hospitii gratia condescendere vel propterea eosdem haeredesque et posteritates ipsorum utriusque sexus universos, impedire, turbare, molestare seu quovis modo damnificare praesumptis vel sitis ausi modo aliquali. Sed easdem domos et haereditates comparandas modo praemisso exemptas, supportatas, libertatas et nobilitates in perpetuum habere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis, exhibentis restitutis.

In cujus rei memoriam firmitatemque perpetuam, praesentes litteras nostras pendentes et authenticis sigilli nostri munimine roboratas, memoratis Joanni, Francisco et Michaeli Teörös, ipsorumque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dandas duximus et concendendas.

Datum in civitate nostra Alba Julia, die decima octava mensis Junii. Anno Domini millesimo sexcentesimo octavo.

Gabriel Bathori mpp. Stephanus Kendi cancellarius mpp.

Denique in exteriori earum litterarum parte Stephanus Frater publicatio erat hoc modo ascriptum¹⁴⁰ secretarius mpp.

Jelzet: Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. F szekció. A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Protocolla. F2. Protocollum Deus ad auxilium 353–355. = Magyar Országos Levéltár, Erdélyi Országos Kormányhatósági Levéltárak. F szekció. Erdélyi Fejedelmi Kancellária. Libri Regii. F 1 Liber Regius V. 135. A címerkép és leírása: Siebmacher, 144. Taf. 82.

140 Ez az utasítás a „Quocirca nobis” kezdetű, az oklevél kérelmezőinek — jelen esetben Debreceni Jánosnak és testvércinck — kiadandó példány kiállítására vonatkozik. Oborni Teréz szíves szóbeli közlése.

